

KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRMENİN ETKİLİLİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ PROJESİ

TÜRKİYE'DE KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

TOHUM OTİZM
VAKFI
Cumhuriyet Mahallesi
Abide-i Hümiyet Caddesi
33111 34380 İstanbul
www.tohumotizm.org.tr

ERG
EĞİTİM
REFORMU
GİRİŖİMİ

SABANCI ÜNİVERSİTESİ
Karaköy İletişim Merkezi
Bankalar Caddesi 2, Kat 5
Karaköy 34420 İstanbul
erg.sabanciuniv.edu

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR

YAYINA HAZIRLAYANLAR
AYŞE NAL
IŞIK TÜZÜN

Bu doküman Sabancı Vakfı Hibe Programı'nın mali katkısı ile hazırlanmıştır.
Bu belgenin içeriğinden sadece Tohum Otizm Vakfı (TOHUM) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüşü veya tutumunu yansıtmaz.

Yapımcı
KOORDİNASYON Rauf Kösemen, Engin Doğan,
Yayın Kimliği ve Kapak Tasarım Tülay Demircan
SAYFA UYGULAMA Gül Deren Erba
Baskı öncesi hazırlık koordinatörü Nergis Korkmaz,
BASKI İMAK OFSET Basımyayınsan. ve tic. Ltd. Şti.
Atatürk cad. Göl sok. no: 1 yeni bosna bahçeli evler/
İstanbul
T 0212 656 49 97

Kasım 2011

ISBN 978-605-4348-24-4

KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRMENİN ETKİLİLİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ PROJESİ

TÜRKİYE'DE KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ

TOHUM TÜRKİYE OTİZM ERKEN TANI VE EĞİTİM VAKFI

Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm ve diğer yaygın gelişim bozukluğu olan çocukların erken tanılmasının konulması, özel eğitimle topluma kazandırılmalarına öncülük edilmesi ve bu hizmetlerin yurt çapında yaygınlaştırılması amacıyla 2003 yılında kurulan, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur.

Kurulduğu günden bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'yla işbirliğinde 2.000 öğretmenlere hizmet içi eğitim vermiş, Sağlık Bakanlığı'yla işbirliğinde yürütülen Otizm Tarama Projesi kapsamında 1.250 sa'lık personeline otizm konusunda eğitim vermiş; ayrıca 46.000 çocuğu otizm riski açısından taramadan geçirmiştir. Tohum Otizm Vakfı, kamuoyunda otizmin farkındalığını artırmak için kampanyalar yürüterek, erken tanı ve yoğun özel eğitim alanında bilinçlendirme çalışmalarını sürdürmektedir. Çeşitli kurumlarla işbirliğinde, her yaştaki otizmli birey için savunucu çalışmalarını yürütmekte; sa'lık ve eğitim alanlarında araştırmaları gerçekleştirmektedir. Ayrıca otizmle ilgili yabancı kaynakların ülkemize kazandırılması yönünde faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Özel Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu'nda çok sayıda otizmli çocuğa ve bu çocukların ailelerine, güçlü bilimsel dayanaklara sahip yöntemlerle eğitim ve destek hizmet sunmaktadır. Tohum Otizm Vakfı, okulda yürütülen eğitim ve destek hizmet çalışmalarının Türkiye çapında yaygınlaştırılması yönünde yoğun çaba sarf etmektedir.

Tohum Otizm Vakfı; bilimsellik, önderlik ve öncülük, paylaşımcılık, kurumlar arası iletişim ve işbirliği, kaynaklarda etkinlik ile insana ve çocuğa değer vermek ve en iyi hizmet haklarını gözetmek ilkelerini temelinde ilerlemektedir.

PROJE ORTAĞI

EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ

Bu rapor, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'de eğitim politikası üzerine düşünen, soru soran, sorunları tanımlayan ve çözüm seçenekleri geliştiren ERG'nin amacı, kız ve erkek bütün çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimini güvence altına alacak ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikaları oluşturmak ve eğitim alanında katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktır.

içindeki ler

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
TÜRK YEDEKAYNAK TIRMA/BÜTÜNLE TİRME YOLUYLA EĞİTİM DURUMU	10
Olumlu Mevzuat Adımlarının Uygulamada Yaşama Geçmesi için Sürekli, Bütüncül ve Yoğun Çaba Gereksinimi	10
Kaynak tırma Destek Eğitim Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Gereksinimi	13
Kaynak tırma Eğitiminden Sorumlu İnsan Kaynağının Nicelik ve Nitelik Olarak Güçlendirilmesi Gereksinimi	15
Kaynak tırma Sürecinde Rol Alan Herkesin Olumlu Tutumlar Geliştirilmesi ve Sürece Etkin Katılımı Gereksinimi	17
BİLGİ VE BECERİ KAZANIMI İLE TUTUMLARDA DÖNÜŞÜMÜ HEDEFLEYEN BİR MÜDAHALE DESTEK MODELİ PİLOT UYGULAMASI	19
DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	22
Mevzuat ve Uygulama Arasındaki Uyum Düzeyinin Saptanması ile Denetleme ve Yaptırım Mekanizmaların Geliştirilmesi	24
Tanımlama ve İzleme Süreçlerinin Geliştirilmesi	25
Öğretmenler ve Yöneticilerin Gerekli Bilgi ve Beceriler ile Uygulama Deneyimine Sahip ve Hesap Verebilir Hale Gelmesi	25
Hizmet-çi Eğitimlerin Yeniden Yapılandırılması	26
Öğretmenlere Yol Haritaları Sunulması	27
Kaynak tırma/Özel Eğitim Destek Eğitim Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Güçlendirilmesi	28
Rehber Öğretmen ve Özel Eğitim Öğretmeni Açığının Giderilmesi	29
Yardımcı/Gölge Öğretmenlik	29
Velilerle Yapılacak Çalışmalar	30
Öğrencilerle Yapılacak Çalışmalar	30
SONUÇ	32
Etki Değerlendirme Çalışması Veri Toplama ve Analizi Süreci	33
KAYNAKÇA	35

kı sal tmal ar

BEP	Bireyselle tirilmi E itim Programı/Planı
DBE	Davranı Bilimleri Enstitüsü
EARGED	Milli E itim Bakanlı ı E itimi Ara tırma ve Geli tirme Daire Ba kanlı ı
ERG	E itim Reformu Giri ini
BBS	statistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
MEB	Milli E itim Bakanlı ı
ÖRGM	Milli E itim Bakanlı ı Özel E itim ve Rehberlik Genel Müdürlü ü
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerle tirme Merkezi
RAM	Rehberlik ve Ara tırma Merkezi

önsöz

Özel gereksinimli çocukların bireysel gelişimlerini ve toplumla bütünleşmelerini en üst düzeyde sağlamak üzere benimsenen ilke, bu çocukların akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamlarında eğitim alması anlamına gelen kaynaştırma eğitimidir. Türkiye’de konuyla ilgili gelişimi bir yasal altyapı olmasına karşın, kaynaştırma yoluyla eğitimden yararlanan çocukların ve bu süreçte rol alan aileler, öğretmenler ve okul yöneticilerinin uygulamada karşılaştığı çeşitli güçlükler söz konusudur. Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi tarafından Nisan 2010-Kasım 2011 döneminde Sabancı Vakfı Toplumsal Geliştirme Hibe Programı’nın desteğiyle yürütülen Kaynaştırma/Bütünleştirme Etkinliklerini Artırmak için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi’nin nihai çalışması olan bu raporda bu güçlüklerin aşılabilesine dönük politika ve uygulama önerileri sunulmaktadır.

Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim: Politika ve Uygulama Önerileri raporu, kapsamlı bir alanyazın taramasının yanı sıra, proje kapsamında yayımlanmış olan *Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu*, *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye’den İyi Örnekler* ve Tohum Otizm Vakfı tarafından İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü işbirliğiyle üç okulda uygulanan destek modelinin pilot uygulama deneyimlerinden yararlanılarak hazırlandı. Kaynaştırma yoluyla eğitimin okul düzeyinde ve bütüncül bir yaklaşımla daha etkili kılınmasına dönük hazırlanan destek modelin Davranış Bilimleri Enstitüsü tarafından yapılan bağımsız etki değerlendirme çalışmasının ve ardından proje ortakları tarafından pilot uygulamada yer alan öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinin bulgularına da bu raporu önemli ölçüde besledi. Ek olarak bu bulguların kaynaştırma alanında uzman akademisyenlerle tartışıldığı uzman paneli ve raporda yer alan öneriler üzerine ilgili kamu kurumlarının temsilcileriyle görüşülmesi ve değerlendirilen yuvarlak masa toplantısı da raporda yer alan önerilerin geliştirilmesine büyük katkı sundu.

Bu vesileyle, MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yükseköğretim Kurulu ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı temsilcilerine Ekim 2011’de gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantısında sunduğumuz katkı, öneri ve eleştiriler için teşekkür ediyoruz. Ayrıca, gerek Temmuz 2011’de düzenlenen uzman paneline katılarak gerek yazılı görüşlerini bizlerle paylaşarak rapora değerli katkılar sunan Prof. Dr. Bülbin Sucuoğlu, Prof. Dr. Gönül Kırcalıoğlu, Doç. Dr. Selda Özdemir, Doç. Dr. Sezgin Vuran, Yrd. Doç. Dr. Hasan Gürgür ve Yrd. Doç. Dr. Aysun Çolak’a teşekkür bir borç biliyoruz. Son olarak projeye verdiği destek için Sabancı Vakfı’na teşekkür ediyoruz.

Ülkemizde özel gereksinimli çocukların kaliteli eğitime erişimine ve toplumsal yaşamına etkin katılımına katkıda bulunmasını ümit ediyoruz. Raporumuzu yararlı bulmanızı diliyoruz.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Üstün Ergüder
Direktör
Eğitim Reformu Girişimi

Mine Narin
Kurucu Başkan
Tohum Türkiye Otizm
Erken Tanı ve Eğitim Vakfı

giri

Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim: Politika ve Uygulama Önerileri raporu, kayna tırma/bütünle tirme yoluyla e itimin etkilili ini artıracak politika ve uygulama önerileri geli tirmek amacıyla Tohum Otizm Vakfı ve E itim Reformu Giri imi’nin (ERG) ortakla a yürüttü ü bir dizi çalı madan besleniyor ve proje açısından bir sonuç raporu niteli i ta rıyor. Kayna tırma/Bütünle tirme Yoluyla E itimin Etkilili inin Artırılması için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi kapsamında Tohum Otizm Vakfı tarafından uygulanan pilot destek modeline ve ERG tarafından kaleme alınan raporlara, Türkiye’de bütünle timenin gerek felsefe gerek uygulama düzeyinde yerle ikle mesi ve etkinle tirilmesi yönünde atılan adımlar olarak bakmak gerekiyor.

Çocukların bireysel farklılıklara ve gereksinimlere sahip oldukları ve bunun bir arada e itime bir engel olu turmadı ı dü ünmesine dayanan ve genel e itim okullarında, özel gereksinimli ö renciler de dahil olmak üzere tüm ö rencilerin gereksinimlerine yanıt verecek düzenlemelerin yapılmasını gerektiren bütünle timde, her okul kayna tırma okuludur. Kayna tırma alanında oldukça geli mi bir mevzuata sahip olan Türkiye’nin önündeki yeni hedef, bu alanda rol ve sorumluluk sahibi tüm aktörlerin bütünle tirme felsefesini içselle timesi ve gerekli bilgi ve becerilerle donatılmasını sa lamak ve bu yolla çocukların okula de il, okulların çocuklara uyum sa ladı ı bir ortam yaratılması olmalıdır.

Tohum Otizm Vakfı ve ERG, bu sürece katkıda bulunmak amacıyla, mevzuatta ayrıntılı biçimde düzenlenmi kayna tırma yoluyla e itimin uygulamadaki etkisinin sınırlılı na ili kin gözlem ve deneyimlerinden yola çıkarak, özel gereksinimi olan çocukların kaliteli e itime eri ini ve toplumsal ya ama etkin katılımının önündeki engelleri saptamaya ve uygulama deneyimlerinden hareketle çözüm önerileri geli timeye dönük çalı tı. Bu çerçevede, uluslararası ve ulusal mevzuat incelendi, mevcut bilimsel birikimden hareketle temel sorun alanları ve altlarında yatan nedenler saptandı, dünyadan ve Türkiye’den iyi örnekler derlendi ve özellikle bilgi ve beceri birikimi ile tutum dönü ümüne odaklanan bir destek e itim modeli geli tirilerek üç pilot okulda uygulandı ve ba rımsız etki de erlendirmeye tabi tutuldu. Bu süreçte ayrıca ö retmenler, idareciler, aileler, ö retim üyeleri ve ilgili kamu kurumlarından temsilcilerin görüşlerine de ba vuruldu.

Bahsi geçen birikim ve deneyimlerden beslenen bu raporda öncelikli olarak Türkiye’de kayna tırma alanında atılan adımların kısa bir özeti ve saptanan temel zorluklar aktarılıyor. Ardından, pilot destek modelinin müdahale mantı ı ve etki de erlendirme bulguları özetleniyor. Son olarak, kayna tırma/bütünle timenin etkilili inin artırılmasına dönük farklı düzeylerde atılması önerilen somut adımlar açıklanıyor.

türkiye'de kayna tırma/bütünl e tirme yoluyla e itimin durumu¹

Kayna tırma/Bütünl e tirme Yoluyla E itimin Etkilili inin Artırılması için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi kapsamında ubat 2011'de yayımlanan *Türkiye'de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu* raporuyla son yıllarda bu alanda atılan adımlar de erlendirilmi ve ba lıca sorun alanları saptanmıştır. Bu do rultuda, kayna tırma yoluyla e itim alan çocukların bili sel, duygusal ve sosyal geli imlerini olabildi ince artırmak için birbirini ili kili dört ana gereksinime i aret edilmiştir:

- Yasal düzenlemelerin uygulamada ya ama geçmesi için ek çaba gösterilmesi
- Kayna tırma/özel e itim destek e itim hizmetlerinin çe itlendirilmesi ve geli tirilmesi
- nsan kayna ının nitelik ve nicelik olarak güçlendirilmesi
- Kayna tırma sürecinde rol alan herkesin olumlu tutum geli timesi ve sürece etkin katılımı

Tohum Otizm Vakfı tarafından, bu gereksinimler dikkate alınarak geli tirilen destek e itim modeline ve etki de erlendirme sonuçlarına ili kin bilgi aktarmadan önce, bu gereksinimleri kısaca açıklamakta yarar vardır:

ol umlu mevzuat adı ml ar ını n uygulamada ya ama geçmesi i çin sür ekli , bütüncül ve yo un çaba gereksinimi

Özel gereksinimli çocukların e itimiyle ilgili Türkiye'deki mevzuat kapsamlı düzenlemeler içeriyor ve kayna tırma e itimi ilke, ayrı ntılı ortamlarda e itim istisna olarak tanımlanıyor. Engelli bireylerin e itimiyle do rudan ilgili düzenlemeler dı rında da e itimle ilgili birçok düzenleme engellilerin e itim haklarından yararlanmalarını kolayla tırıcı hükümler içeriyor.² 1983 yılında yürürlü e giren Özel E itime Muhtaç Çocuklar Kanunu'yla ba latılan kayna tırma uygulamalarının yaygınla masına, 1997 yılında 573 sayılı Kanun Hükmünde Karamame kapsamında olu turulan "Kayna tırma Uygulamaları Sistemi" nin önemli katkı sundu u görülüyor:

Son dönemde Türkiye'de kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin özellikle mevzuat düzeyinde kayda değer adımlar atıldı ve önemli fırsatlar yaratıldı.

Kayna tırma e itimi 2006 yılında yayımlanan Özel E itim Hizmetleri Yönetmeli i'nin 37. maddesinde u ifadeyle ilke olarak tanımlandı: "Özel e itime ihtiyacı olan bireylerin e itimlerini öncelikle yetersizli i olmayan akranlarıyla birlikte kayna tırma yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte, bu bireyler için Bakanlıkça her tür ve kademedeki örgün

1 Bu bölüm a rlıklı olarak 2011'de ERG tarafından yayımlanan *Türkiye'de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu* raporundaki bilgilerden derlenmiştir. Daha ayrı ntılı bilgi için söz konusu yayını inceleyebilirsiniz.
2 Gül (2009) kayna tırma dan aktaran ERG, 2011a

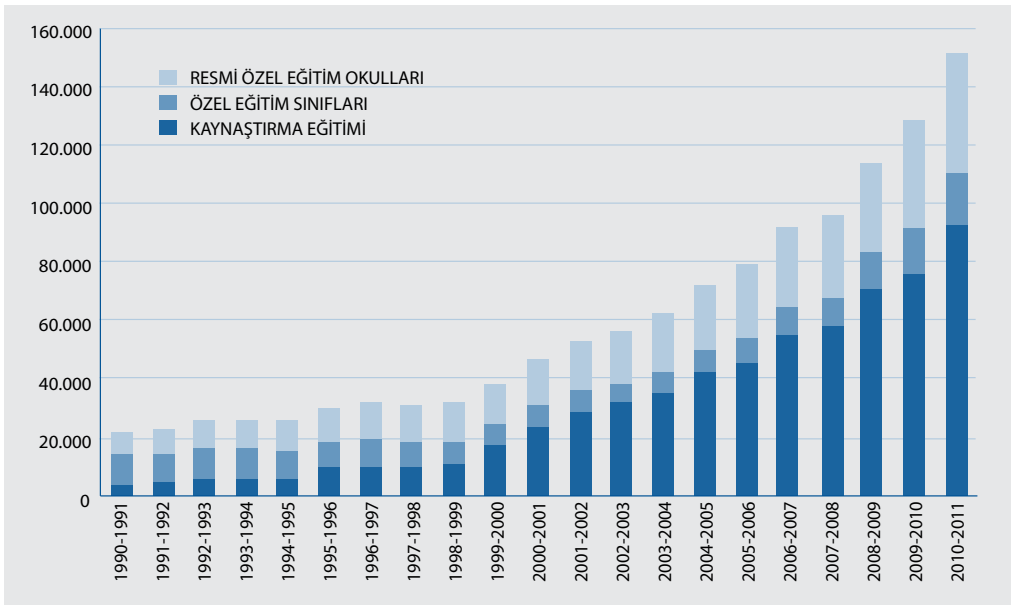
ve yaygın özel eğitim okulu ve kurumları da açılır." Aynı yönetmeliğin kaynaştırma eğitimini esaslarını ele alan maddesinde ise etkili bir kaynaştırma eğitimi için atılması gereken adımlara yer verildi. 2010'da Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Rehberlik Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan *Okullarımızda Neden, Nasıl, Niçin Kaynaştırma: Yönetici, Öğretmen ve Aile Kılavuzu* adlı çalışmada ise farklı paydaşların bilgilendirilmesi gereksinimine yanıt olarak atılan önemli bir adım oldu.

Türkiye'de özel eğitim ile kaynaştırma/bütünleştirmenin güçlendirilmesine ilişkin yakın dönemdeki önemli bir gelişme, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında gerçekleştirilen Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi'dir. MEB tarafından Mart 2011'de başlatılan 30 aylık proje kapsamında 10 ilde toplam 40 pilot ilköğretim ve anaokulunda yürütülecek çalışmalarla, bütünleştirilmeye yönelik eğitim politikası önerilerinin oluşturulması, özel eğitim öğretmenlerinin mesleki yeterliliklerinin artırılması, rehberlik ve araştırma merkezlerinde (RAM) yapılan deneysel tanılama ve değerlendirme hizmetlerinin niteliğinin artırılması, özel gereksinimli bireylere yönelik ve meslek eğitiminin niteliğinin artırılması vb. hedefleniyor.

1997 yılından bu yana atılan bu adımlarla birlikte, akranlarıyla birlikte genel eğitim sınıflarında eğitim gören özel gereksinimli öğrencilerin sayısında hızlı bir artış yaşandı.

İlköğretim okullarında kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerinin sayısında yaşanan hızlı artış sevindirici bir gelişme olmakla birlikte, okulöncesi eğitim ve ortaöğretimde kaynaştırma öğrencisi sayısının düşük olduğu görülüyor.

GRAFİK 1: RESMİ ÖZEL EĞİTİM OKULLARI, ÖZEL EĞİTİM SINIFLARI, KAYNAŞTIRMA SINIFLARI ÖĞRENCİ SAYILARI, 1990 - 2011

Kaynak: MEB ÖRGM istatistikler, 2011.

TABLO 1: ÖZEL EĞİTİM SINIFLARI VE KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNDE ŞUBE/SINIF VE ÖĞRENCİ SAYILARI, 2010-2011

E ğitim Türü	Şube sayısı/sınıf sayısı	Ö ğrenci sayısı
Özel e ğitim sınıfı	10.073	18.576 ³
Kayna tırma e ğitimi okulöncesi	288	588
Kayna tırma e ğitimi ilkö retim	40.810	84.637 ⁴
Kayna tırma e ğitimi ortaö retim	4.573	7.775
Toplam	55.744	111.576

Kaynak: MEBÖRGM istatistikler, 2011.

3 Milli E ğitim istatistikleri: Ö ğün E ğitimi'de (MEB, 2011) güncel sayının 18.541 oldu u ifade ediliyor.

4 Milli E ğitim istatistikleri: Ö ğün E ğitimi'de (MEB, 2011) güncel sayının 84.580 oldu u ifade ediliyor.

5 Batu, 2000; Baydık, 1997; Eripek, 1984a, 1984b, 1986; Tüfekçio lu, 1997.

6 Kırcalı- İftar, 1997, 1998; Batu, 2000.

7 "Ara tırmanın evrenini Milli E ğitim Bakanlığı MEBB S veri tabanından 30.04.2010 tarihinde elde edilen 2009 yılı verilerine göre Türkiye genelinde kayna tırma uygulaması yapılan 12.246 ilkö retim okulunun müdürü, bu okulların birinci kademesinde (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf) kayna tırma uygulaması yapılan sınıf ö retmenleri ve kayna tırma ö renci velileri oldu tumaktadır. (...) Türkiye İstatistik Kurumunun istatistik bölge birimleri sınıflamasına göre düzey 2'de yer alan 26 il ve bu illerde bulunan ilkö retim okullarından Anderson'ın kuramsal ömeklem büyüklü ü tablosuna göre (Balci, 2004) tesadüfi yöntemle 400 ilkö retim okulu seçilmi tir. 400 okul müdürü ve bu okulların her sınıf düzeyinde bir sınıf ö retmeni, bir kayna tırma ö renci velisi ömeklem kapsamına alınmı tir." (2010, s. 41)

8 Aydın ve ahin (2002) kayna tırma dan aktaran Sucuo lu, 2004.

9 2010/2011 verilerine göre derslik ba rına dü en ö renci sayısı Türkiye ortalaması 31'dir. BES 1 bölgelerine göre bakıldı ında bu oranın bölgeler arasında kayda de er farklılık gösterdi i görülür. Örne in, Do u Karadeniz, Batı Karadeniz, Batı Marmara, Orta Anadolu, Kuzeydo u Anadolu ve E ğe'de 21 ile 29 arasında seyreden bu oran, Do u Marmara, Ortado u Anadolu, Akdeniz ve Batı Anadolu'da 34-36 arasında, Güneydo u Anadolu ve stanbul'da ise sırasıyla 44 ve 45'tir. Dolayısıyla, bu sorunun sadece yöneticilerin takdirleriyle ortaya çıkmadı ı, makro düzeyde bir sorunun uzantısı oldu u dü ünülerek müdahaleler geli tirilmelidir.

10 ERG (2011) de BEP hazırlama ve uygulama sürecinde ya anan sorunlara ili kin alanyazından bulgular sunuyor.

Türkiye'de kayna tırma uygulamalarını inceleyen ara tırma, makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinde öne çıkan konular arasında kayna tırma e ğitimine duyulan gereksinim,⁵ kayna tırma e ğitiminin ilkeleri ve kayna tırma e ğitiminin ba rıya ula ması için gereken destek hizmetleri göze çarpıyor.⁶ *İlköğretim Okullarındaki Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi* başlıklı MEBE ğitimi Ara tırma ve Geli tirme Dairesi Başkanlığı (FARGED) çalı ması kapsamında kayna tırma uygulaması yapılan ilkö retim birinci kademe okullarının müdürleri, sınıf ö retmenleri ve velileriyle yapılan anketler de bu alanda önemli güncel veriler sunuyor.⁷

Araştırmalar, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde kaynaştırma eğitimi için, sınıfların mevcudu, özel gereksinimli öğrencilerin gereksinimlerinin sağlanması, bireyselleştirilmiş eğitim planlarının uygulanması, öğretmen-aile işbirliğinin sağlanmasıyla ilgili yer alan düzenlemelerin uygulamada yeterince yaşama geçmediğini ortaya koyuyor.⁸

Örne in, FARGED'in 2010 da yayımladı ı çalı maya göre, okul yöneticilerinin yaklaşık üçte biri sınıf mevcutları ve sınıf başına kayna tırma ö rencisi sayısı konusunda mevzuata uygun hareket etmiyor. Kayna tırma yoluyla e ğitim yapılan okulların yaklaşık üçte birinde kayna tırma uygulaması yapılan sınıfların mevcudunun 35'in üzerinde oldu u görülüyor.⁹ Bu durumun, ö retmenlerin kayna tırma dö nük olumsuz tutumlara sahip olmasına yol açabilece ğinin ve sınıftaki tüm ö renciler için etkili ö retim yapılmasını güçle tirebilece ğinin altı çiziliyor. Aynı ara tırmada sınıfların kalabalık olması, okul yöneticileri, ö retmenler ve velilerin kayna tırma uygulamalarında kar ıla tıkları sorunlar içinde oldukça sık ifade edilen bir yanıt olarak öne çıkıyor.

573 sayılı Özel E ğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile zorunlu hale getirilen *bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP)* hazırlanması ve uygulanması, özel gereksinimli çocu un geli imsel ve e ğitsel gereksinimlerini kar ılamak üzere uygun e ğitim ortamlarından ve destek e ğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmasının vazgeçilmez bir adımıdır. Oysa, yakın dönemli bir çalı maya göre ö retmenlerin % 23,1'i BEP hazırlanmadı ını, velilerin % 44,3'ü BEP'in kısmen uygulandı ını, yine velilerin % 21,9'u ise BEP uygulanmadı ını belirtiyorlar. Bu bulgular ilgili alanyazını destekler nitelik ta rıyor.¹⁰

Özetle, kayna tırma/bütünle tırme yoluyla e itim alanındaki kapsamlı mevzuat düzenlemelerinin tam anlamıyla ya ama geçti ini söylemek henüz mümkün de ildir. Bir yandan daha çok sayıda ö rencinin kayna tırma/bütünle tırme yoluyla e itimden yararlanmasını sa lanırken, öte yandan mevzuat ve uygulama arasındaki bo lukların giderilmesine dönük sürekli, bütüncül ve yo un çaba gösterilmesi gerekiyor. lerleyen bölümlerde aktarılan bulgu ve saptamalar da bu gereksinimi destekliyor.

kayna tırma destek e itim hizmetleri ni n ç e i tlen d i r i l m e s i v e g e l i t i r i l m e s i g e r e k s i n i m i

Özel E itim Hizmetleri Yönetmeli i'nde belirtilen destek hizmetlerinin kayna tırma uygulamalarının ba arısının en önemli belirleyicisi oldu u konuya ili kin alanyazında da sıklıkla vurgulanıyor. Destek hizmetleri hem do rudan belirleyici rol oynarken hem de di er önemli etmenleri ö retmen tutumları gibi olumlu yönde etkileyerek kayna tırma uygulamalarının ba arısına etki edebiliyor.

“Kayna tırma e itimi, sadece özel gereksinimli ö rencinin genel e itim sınıfına yerle tirilmesi anlamına gelmez. Kayna tırma e itiminin temel ilkelerinden biri genel e itim sınıflarında e itim gören özel gereksinimli ö rencilere ve ö retmenlerine özel e itim deste i sa lanmasıdır. (..)

s n i f i ç i n d e s u n u l a n d e s t e k e i t i m h i z m e t l e r i

Danışman destekli genel eğitim sınıfı: Bu uygulamada özel gereksinimli ö renci tüm gün genel e itim sınıfında, sınıf ö retmeni aracılı ıyla özel e itim hizmeti alır. Sınıf ö retmenine özel e itim danışmanı tarafından, ö retim sürecini ve e itim materyallerini ö rencinin gereksinimlerine göre uyarılama, problem davranı larla ba a çıkma ve özel gereksinimli ö rencilerin sosyal kabullerinin artırılması alanlarında danışmanlık hizmeti verilir. (..)

Özel eğitim öğretmeni destekli genel eğitim sınıfı: Özel gereksinimli ö renci bu uygulamada genel e itim sınıfında, sınıf ö retmenine ek olarak özel e itim ö retmeninden de e itim alır. Özel e itim ö retmeni, ö rencinin uyum problemlerini çözmeye, sınıf ö retmeninin ö renciyle çalı masını kolayla tırmaya, ö renciler arasında olumlu etkile im olu tumaya yönelik çalı malar yapar. (..)

İşbirlikli (birlikte) öğretim destekli genel eğitim sınıfı: Bu uygulamada sınıf ö retmeni ve özel e itim ö retmeni genel e itim sınıfında sürekli birlikte çalı ırlar ve ö rencilerin sorumluluklarını payla ırlar.

Sınıf dışı ortamda sunulan destek eğitim hizmetleri

Kaynak oda: Kaynak odada özel gereksinimli öğrenci bireysel olarak ya da küçük bir grup içinde özel eğitim öğretmeninden, sınıfında gördüğü eğitime paralel bir eğitim alır. Burada öğrenci bir okul gününün en az % 21'ini en fazla % 60'ını geçirir. Bu destek hizmetinin amacına ulaşması için kaynak oda öğretmenin ve sınıf öğretmenin iyi bir iletişim içinde olmaları ve işbirliği yapmaları gerekir. (..)

Gezici özel eğitim öğretmeni: Bu uygulamada, özel eğitim öğretmeni bir okuldaki yerine giderek özel gereksinimli öğrencilere destek eğitim hizmeti verir. Özel gereksinimli öğrenciler okul gününün büyük bölümünü sınıflarında geçirir ve günün belli zamanlarında gezici öğretmenlerden eğitim almak üzere sınıftan ayrılırlar. Kayna tırma eğitiminin başarıya ulaşmasında büyük rol oynayan dil, konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi özel eğitimle ilgili hizmetler, kayna tırma okullarında ek hizmet personeli tarafından özel gereksinimli öğrencilere sunulur.”

Sucuo lu ve Kargın (2008) kayna tırma dan aktaran ERG, 2011a, s. 12-13

Türkiye’de kayna tırma uygulamaları üzerine yapılan araştırmalar, sınıf öğretmenlerinin, müdürlerin, velilerin ve özel gereksinimli öğrencilerin kayna tırma eğitiminde yaşadığı sorunlara dikkat çekiyor. Bu sorunların temelinde, kayna tırma eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan destek eğitim hizmetlerinin yetersizliği önemli rol oynuyor.”

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, ilköğretim birinci kademede kayna tırma uygulaması yapılan okulların yöneticileri ve öğretmenlerinin sadece sınırlı bir bölümü kayna tırma eğitime yönelik destek ve yardım aldıklarını belirtiyorlar. Velilerin ise daha yüksek oranda destek ve yardım aldıklarını düşündükleri, ancak yaklaşık yansının öğrenciye destek eğitim verilmediğini ifade ettikleri görülüyor. Velilerin yanı sıra öğretmenlerle karşılaştırıldığında daha olumlu bir tablo çizse bile, okul yöneticileri ve öğretmenlerin yanı sıra çok sayıda çocuğa destek eğitim verilmediği anlaşılıyor. Aynı ara tırma, okulların beşte dördünde özel eğitim öğretmeni bulunmadığına ve okulların yaklaşık dörtte birinde, kilit bir rolde sahip olan rehberlik servisinin eksik olduğu ünet ediyor.

TABLO 2: OKUL YÖNETİCİLERİ, ÖĞRETMENLER VE VELİLERİN DESTEK/YARDIM ALMA, ÖĞRENCİYE DESTEK VERİLMESİ, OKULDA ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENİ VE REHBERLİK SERVİSİ BULUNMASI DURUMLARINA OLUMLU YANIT VERME ORANLARI

	Okul yöneticisi	Öğretmen	Veli
Kayna tırma eğitime yönelik destek/yardımlama	% 34,6	% 36,4	% 78,2
Okulun kayna tırma öğrencisini destek eğitim verilme durumu	% 68	% 64,3	% 52,4
Okulda özel eğitim öğretmenin bulunma durumu	% 18,3	% 18,8	% 21,1
Okulda rehberlik servisinin bulunma durumu	% 75,9	% 80,4	% 78

Kaynak: FARGED (2010) bulgularından derlenmiştir.

Kayna tırma yoluyla eğitim alan öğrencilere destek eğitim verildiğini belirten yöneticiler, öğretmenler ve velilere bu eğitimin hangi yolla sağlandı sorulduğunda, oldukça farklı oranlar ortaya çıkıyor. FARGED tarafından sonuçlar şöyle yorumlanıyor:¹²

11 ERG, 2011a; FARGED, 2010

12 2010, s. 109

"Kaynaştırma öğrencilerine destek eğitim verildiğini ifade eden okul yöneticileri ve velilerin yarıya yakını, öğrencilerin destek eğitimi sınıf içi yardımla aldığını belirtirken, öğretmenlerin üçte ikine yakını öğrencilerin özel eğitim kurumundan destek eğitim aldığını ifade etmiştir. Bu oranlar kaynaştırma öğrencisinin destek eğitim aldığını belirten katılımcıların oranları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, çok az öğrencinin destek eğitim odasından ve sınıf içi yardımla destek eğitim aldığı görülmektedir. Bu sonuca göre öğrencilere okulda verilen destek eğitimin yetersiz olduğu söylenebilir."

kayna tırma e itiminden sorumlu insan kayna ının nicelik ve nitelik olarak güçlendirilmesi gereksinimi

Kayna tırma uygulamalarının kritik başarımlerinden biri insan kayna ının hem nicelik hem nitelik açısından güçlendirilmesidir. Türkiye'nin bu alanda kaydetti ilerleme etkili kayna tırma uygulamaları için henüz istenen düzeye erişememiştir.

Türkiye'de sınıf ve bran öğretmenleriyle öğrencilere özel eğitimle ilgili destek verebilecek daha fazla sayıda uzman yetiştirilmesi kilit önem taşıyor. Önceki bölümde de inildi üzere birçok okul kayna tırma uygulamalarını yeterli insan kayna ı (örneğin özel eğitim öğretmeni ve rehber öğretmen) olmadan yürütmeye çalışıyor. 2010-2011 eğitim öğretim yılında rehber öğretmen başına ilk öğretimde 1225, ortaöretimde ise 554 öğrenci düşüldü ve bu rakamların iller arasında önemli derecede farklılığı dü ünüldü ünde, uzman açığı başlıca sorun alanlarından biri olarak öne çıkıyor.¹³

13 ERG, 2011c

15

TABLO 3: YILLARA GÖRE EĞİTİM FAKÜLTELERİ ÖZEL EĞİTİM BÖLÜMÜ İLE REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA YENİ KAYIT VE MEZUN SAYILARI, 2004-2011

		2004-05	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11
Özel Eğitim	Mezun	410	500	538	518	652	602	N/A
	Yeni Kayıt	557	642	618	631	835	1.009	1.552
Özel Eğitim Öğretmenliği	Mezun	-	-	-	-	-	-	N/A
	Yeni Kayıt	-	-	-	-	-	30	37
İtme Engelliler Öğretmenliği	Mezun	117	114	116	106	118	137	N/A
	Yeni Kayıt	115	115	143	147	198	199	232
Zihin Engelliler Öğretmenliği	Mezun	262	331	361	349	465	413	N/A
	Yeni Kayıt	373	460	411	416	554	678	1.175
Görme Engelliler Öğretmenliği	Mezun	31	37	31	38	47	31	N/A
	Yeni Kayıt	42	41	39	41	51	53	52
Üstün Zekalılar Öğretmenliği	Mezun	-	18	30	25	22	21	N/A
	Yeni Kayıt	27	26	25	27	32	49	56
Rehberlik ve Psikolojik Danışma	Mezun	788	994	993	1.179	1.407	1.338	N/A
	Yeni Kayıt	1.222	1.436	1.278	1.442	2.111	2.660	3.294

Kaynak: ÖSYM Yükseköğretim istatistikleri, 2004-2011

Eğitim fakültelerinin rehberlik ve psikolojik danışma ile özel eğitim bölümlerinin her yıl daha çok sayıda öğrenci kabul ediyor olması önemli ve gelecek yıllarda olumlu etkisi olacak bir gelişmedir. Bununla birlikte, rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığı sorununun kısa vadede giderilmesi için nasıl alternatif yöntemler geliştirileceği ve yeni yetişen öğretmenlerin nasıl daha donanımlı kılınacağı önemli soru işaretleridir. Ayrıca, Türkiye’de üniversitelerin özel eğitim bölümlerinde toplamda sadece 46 öğretim üyesi ve 27 öğretim görevlisi bulunduğu ve bunların sınırlı sayıda kurumda yoğunlaştığı göz ardı edilemez.¹⁴

Etkili kayna tırma uygulamaları için insan kayna ının sadece nicelik açısından değil nitelik açısından da güçlenmesine gereksinim söz konusudur. Öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları ve kayna tırma yoluyla eğitim alan çocuklara dönük olumlu tutumlar sergilemeleri temel ba an faktörleri arasındadır.

Bütünleştirme, eğitimcilerin geniş bir öğretim stratejileri repertuarı geliştirmesini gerektiriyor. Belirli öğretim stratejilerinin sınıf içinde bütünleştirmeye yardımcı olduğu saptanmıştır. Örnekler, işbirlikli öğretim, işbirlikli öğrenim, bireyselleştirilmiş planlama, işbirlikli problem çözme, heterojen gruplama ve farklılaştırmayı içeriyor. Bu öğretim yöntemlerinin başarılı olması için, bunların değerlendirme, yüksek beklentiler, doğrudan öğretim ve geribildirime dayanan etkili öğretim genel bağlamı içinde yer alması gerekiyor.

Winter ve O’Raw, 2010 s. 89

Öğretmen, idareci ve müfettişlerle yapılan çalışmaları içeren alanyazına göre, özel gereksinimli öğrencilerin akranları tarafından kabul görmemeleri, anne-babalara eğitim düzeylerinin sınırlı olması ve kayna tırma eğitiminin bireysel çaba ve özveri gerektirmesinin yanı sıra sık karşılaşılan sorunlar arasında öğretmenlerin sınıf denetiminde kayna tırma öğrencileri nedeniyle zorluk ya amaları, okullarda ve sınıflarda kayna tırma eğitimi için ön hazırlık yapılmaması, öğrencilerin uygun yöntemlerle seçilmemesi ve öğretmenlerin kayna tırma programını uyarlayamamaları da yer alıyor.¹⁵ Öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi, sınıf geçmeleri ve mezuniyetleri konusunda sıkıntı çekiyor; bu konuda destek hizmetlerine gereksinim duyuyorlar.¹⁶

Öğretmen, yönetici ve anne-babalara kayna tırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi çalışmasının sonuçlarına göre:

- ankete katılan 907 sınıf öğretmenin % 86,4’ü kayna tırma eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ifade ediyor.
- öğretmenlerin % 89,7’si bu konuda daha fazla bilgi talep etmiyor.
- öğretmenlerin % 77,1’i sınıflarında bulunan engelli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanamadığını, %70,9’u mevcut müfredat programını uyguladıklarını belirtiyor.

Kargın ve ark., 2005

14 ÖSYM 2011.

15 Sucuo lu, 2004

16 Diken (1998), Batu (1998) kaynaklarından aktaran Sucuo lu, 2004

Yöneticiler ve öğretmenlere kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin yeterli bilgilendirme yapılmıyor, sınırlı eğitim olanakları sunuluyor ve MEB'in hizmet-içi eğitimlerinden yararlananlar için de geçerli olmak üzere daha çok bilgilenebilirler.¹⁷

2010'da yayımlanan bir araştırmaya göre kaynaştırma uygulamaları yapılan ilköğretim okulları yöneticilerinin üçte ikisine yakını öğretmenlerin yarıdan fazlası kaynaştırma eğitimini öncesi bilgilendirilmediklerini belirtiyorlar.¹⁸ Ankete katılan okul yöneticilerinin % 59,4'ü ile öğretmenlerin % 55,1'i kaynaştırma konusunda eğitim almadıklarını ifade ediyorlar.¹⁹ Ek olarak, okul yöneticilerinin % 86'sı ve öğretmenlerin % 73,9'u kaynaştırma eğitimini ilgili bilgilenebilirler istediklerini belirtiyorlar.²⁰ Ayrıca, okullarda kaynaştırma hazırlık sürecinin de gelişmeye açık olduğu görülüyor. Öğrenci hakkında bilgi alma, kaynaştırma uygun fiziksel düzenlemeler yapma, kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerle bilgi paylaşımı, diğer öğrencileri ve velileri kaynaştırma hazırlama, kaynaştırma uygulamasının başarısında önemli faktörler arasında sayılıyor ve okullarda bu çalışmaları yapan yönetici oranının yeterli olmadığı belirtiliyor.²¹

kaynaştırma sürecinde rol alan herkesin olumlu tutumları geliştirmesi ve sürece etkin katılımı gereksinimi

Okul yönetiminin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin kaynaştırmaya yönelik tutumları ve eğitimde yer alan aktörler arasında etkili işbirliği kaynaştırmayı başarıya ulaştıran etmenler arasında eşsiz önem taşır.²² Önemli bir saptama, öğretmen, müdür, müfettiş ve öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, bu konuda yapılan bilgilendirme çalışmalarıyla olumlu yönde değişebildiğidir.²³

Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrencilerin eğitime katılımını teşvik etmesini gösteren olumlu bulguların yanı sıra,²⁴ öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, kendilerini bu model konusunda yeterli hissedip hissetmediklerine göre değerlendirilmesi ifade etmekte yarar vardır.

Kendilerini yetersiz hisseden öğretmenler, kaynaştırma modelini uygulama konusunda isteksiz davranabiliyor.²⁵ Araştırmalar öğretmenlerin, özel eğitim desteği verilmesi koşuluyla kaynaştırma eğitimini desteklediklerini gösteriyor.²⁶

Kaynaştırma eğitimi veren öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarını²⁷ azaltmak veya ortadan kaldırmak konusunda güçlük çekiyorlar. Diğer çocuklarda da gözlemlenen bu davranışların, özel gereksinimli çocuklarda daha sık ortaya çıkması nedeniyle birçok öğretmen kaynaştırma uygulamalarına olumsuz yaklaşıyor ve kaynaştırma öğrencilerini sınıflarında istemeyebiliyor.²⁸ Bir diğer araştırmaya katılan ilköğretim birinci kademe sınıf öğretmenlerine kaynaştırma eğitimi uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri sorulduğunda "özel alt sınıflarda eğitim almaları daha uygun" yanıtının en çok dile getirilen yanıt olması da bu bulgularla paralellik taşıyor.²⁹

17 FARGED, 2010

18 A.g.e.

19 Eğitim alan yöneticilerin ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun MEB'in hizmet-içi eğitim programı aracılığıyla eğitim aldığı görülüyor.

20 Bu bölümde sunulan farklı araştırmalar öğretmenlerin kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin bilgilendirme ile ilgili farklı bulgulara ulaşıyor. Kargın ve ark. (2006) kaynaştırma göre öğretmenlerin büyük bir bölümü daha fazla bilgi talep etmezken FARGED'in 2010 tarihli araştırması oldukça farklı bir resim ortaya koyuyor. Bu farklılığın nedenleri, bu rapor kapsamında ele alınmamakta birlikte tartışılmaya değer bir konu olarak görülüyor.

21 FARGED, 2010

22 Sart ve ark. (2004), Sucuoğlu ve Kargın (2008) ve Batu ve Kırcalıoğlu (2010) kaynaklarından derleyen ve aktaran ERG, 2011a.

23 Sucuoğlu, 2004.

24 FARGED, 2010

25 Aydın ve Şahin (2002) kaynaştırma'dan aktaran Sucuoğlu, 2004.

26 Baykoç-Dönmez ve ark. (1997) kaynaştırma'dan aktaran Sucuoğlu, 2004.

27 Problem davranışları "yeni beceriler öğrenmeyi, var olan becerileri kullanmayı engelleyen, sosyal etkileşimi olumsuz etkileyen ve öğrencinin kendisine ve çevresine zarar verebilen davranışlar" olarak tanımlanmaktadır. (Sucuoğlu ve Kargın, 2008 s. 216)

28 Sucuoğlu ve Kargın, 2008

29 FARGED, 2010

İlkö retim müdürlerinin kayna tırmaya yönelik tutumlarını inceleyen bir ara tırma, bazı müdürlerin kayna tırma e itimi konusunda bilgi sahibi olmadığını ve ço unun kendi okullarında kayna tırma uygulaması yapılmasını istemediklerini gösteriyor.³⁰ İlkö retim müfetti lerıyla yapılan bir ara tırmaya göre, müfetti ler özel gereksinimli ö renciler hakkında yetersiz bilgi sahibidir ve kayna tırma e itiminin ba arıya ula ması için idarecilerin ve ö retmenlerin bu e itime inanmaları gerekti ini belirtiyorlar.³¹

Velilerin kayna tırma e itimine ve kayna tırma ö rencilerine ili kin görü ve tutumlarını inceleyen çalı maların sonucuna göre, veliler genel olarak kayna tırma e itimi hakkında olumlu görü lere sahiptir ancak hem özel gereksinimli hem de di er çocukların velilerinin var olan uygulamalar hakkında çekinceleri vardır;³² özel gereksinimli çocukların anne-babaları çocukları için en uygun e itim düzenlemesinin tam kayna tırma oldu unu belirtirken, di er veliler özel gereksinimli çocuklar için en uygun e itim eklinin ayrı tınlmı e itim oldu unu ifade etmişlerdir.³³

Kaynaştırma eğitiminin başarısı etkili bir öğretmen-veli işbirliğine ve ailelerin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmelerine yakından bağlıdır. Türkiye’de özel gereksinimli çocukların aileleri, evde çocuklarına nasıl eğitim verileceğine ve çocuklarının problemleri davranışlarını iyileştirmeye ilişkin rehberliğe gereksinim duyuyorlar.

Aile-okul i birli inin varlı ı konusunda görece olumlu sonuçlara ula an EARGED raporunda da altı çizildi i üzere i birli inin varlı ı yeterli de ildir;³⁴ i birli i, aileler ile yönetici ve ö retmenler arasında yapılan görü melerin ötesine geçmelidir. Aileler çocuklarını evde nasıl destekleyebileceklerinden haberdar edilmeli ve aile-ö retmen arasında iki yönlü bir payla ım olmalıdır. Aynı çalı ma da velilerin bilgilendirme gereksinimine ili kin bulgular öyle yorumlanıyor:³⁵ “Kayna tırma ö renci velilerinin üçte ikisine yakını kayna tırma e itimi konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarına inanmamaktadır. Velilerin üçte birine yakını ise yeterli bilgiye sahip olduklarını dü ünlemektedir. Velilere çocuklarının e itimi konusunda bilgilendirici bir çalı ma yapılmadı ı ya da velilerin bilgilendirme giri iminde bulunmadıkları dü ünülebilir.” Öte yandan, anne-babaların evde yapabilecekleri çalı malar vb. alanlarda rehberli e gereksinim duydukları belirlenmiştir.³⁶

Son olarak okul içi i birli inin de geli meye açık bir alan oldu u söylenebilir. Bir ara tırmada okul yönetiminin ve di er personelin kayna tırma e itimine yeterli destek verdi ini dü ünören ö retmenlerin oranının % 68,4 oldu u ve sınıf ö retmenleri ve di er personelin yeterli destek verdi ini dü ünören yöneticilerin oranının % 82,1 oldu u ifade ediliyor.³⁷

Sonuç olarak, Türkiye’de kaynaştırma uygulamalarının daha etkili kılınması ve dolayısıyla akranlarıyla aynı sınıfta eğitim alan çocukların tüm gelişim alanlarında en üst düzeyde ilerleme göstermesi, her birinde atılan olumlu adımların diğerlerinde de ilerlemeye yol açacağı dört sorun alanında geliştirilecek müdahalelere bağlıdır. Gelecek bölümde tasarımı, uygulaması ve etkileri özetlenecek olan pilot destek modeli bu alanlarda mevcut politika ve uygulamalar sürerken ve yenileri tasarlanırken güncel ve güvenilir bir veri temeli oluşturarak, öğrenilen dersleri ve iyi uygulamaları yaygınlaştırma amacını taşıyor.

30 Pinar-Sazak ve Yılmaz , 2004.

31 Gözün ve Yılmaz , 2004.

32 Baykoç-Dönmez ve ark., 1998.

Kargın ve ark., 2005; Küçükler ve Kanık-Richter, 1994; Metin, 1999; Temir, 2002.

33 Baykoç-Dönmez ve ark., 1998.

34 Rapor da, ö retmenlerin önemli bir bölümünün aileleri evde yapabilecekleri etkinliklere/yardımları ili kin bilgilendirdikleri, ancak ailelerin evde yapılanlara ili kin ö retmenleri yeterince bilgilendirmedi i bulgusu dile getiriliyor.

35 EARGED, 2010, s. 106.

36 Kargın ve ark. (2005);

EARGED, 2010.

37 EARGED, 2010.

bilgi ve beceri kazanımı ile tutumlar da dönüşümü hedefleyen bir müdahale: destek modeli pilot uygulaması

Kaynaştırma/Bütünleştirmenin Etkililiğini Artırmak için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi kapsamında kaynaştırma yoluyla eğitimin özellikle uygulama düzeyinde etkililiğini artırmayı hedefleyen bir destek eğitim modeli İstanbul'da üç pilot okulda Haziran 2010-Mayıs 2011 arasında uygulandı.³⁸ İlgili alanyazın, kaynaştırma ve özel eğitim alanlarında çalışan öğretmen üyeleri ve eğitimcilerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılarak geliştirilen destek modelinde kaynaştırma eğitiminin banyaya ulaşmasının bütüncül bir bakış açısıyla mümkün olduğu görüşünden hareketle amaçladığı hedefler benimsendi.

1) Okulun farklı unsurlarının kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek:

- Yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.
- Normal gelişen öğrencilerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.
- Normal gelişen öğrenci velilerinin, kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.
- Kaynaştırma öğrenci velilerinin, yasal hakları ile ilgili bilgilerini artırmak ve kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.

2) Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve beceri düzeylerini geliştirmek.

3) Kaynaştırma öğrencilerinin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini yükseltmek.

Diğer bir ifadeyle, önceki bölümlerde dile getirilen ana gereksinimlerden özellikle tutumlarda dönüşüm ve destek eğitim hizmetlerinden de yararlanarak öğretmenlerin bilgi ve beceri düzeyinin artırılması, böylece mevzuatın uygulamaya daha iyi yansıtılmasına destek olmak ve tüm bunlar aracılığıyla nihai olarak kaynaştırma yoluyla eğitim alan çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek amaçlandı.

Bu çalışmanın alandaki tüm paydaşlar için bir öğrenme olanağı yaratabilmesi için olmazsa olmazı unsur olan ve Davranış Bilimleri Enstitüsü (DBE) tarafından yürütülen etki değerlendirme çalışmasıysa, geliştirilen destek eğitim modelinin bu hedefleri ne ölçüde yerine getirdiğini ele alarak öğrenilen derslerin, artılan ve eksileriyle, bu alanda gelecekte kamu, özel sektör ve sivil toplum tarafından yapılacak iyileştirme çalışmalarına aktarılmasını sağlamak üzere yapıldı.³⁹

Yukarıda dile getirilen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik, destek modelde yer alan uygulamalar ve etki değerlendirme bulguları 2021. sayfalarda özetleniyor:

38 Pilot uygulamanın tasarımı, uygulama süreci ve uygulayıcılar tarafından aktarılan deneyimlere ilişkin ayrıntılı bilgiye Tohum Türkiye Otizm Eklen Tanı ve Eğitim Vakfı tarafından 2011'de yayımlanan Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Destek Modeli Kılavuzu'ndan erişilebilir.

39 Etki değerlendirme çalışmasının veri toplama ve analiz sürecine ilişkin bilgi için bkz. Ek s. 33-34.

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM PİLOT DESTEK MODELİ			DEĞERLENDİRME	
Hedef	Etkinlik	Açıklama	DBE nin özet bulgu ve yorumları ⁴⁰	
1. OKULUN FARKLI UNSURLARININ KAYNA TIRMA E TİMNE L K N TUTUMARINI OLUMLU YÖNDE GEL TİRMEK	Normal gelişim gösteren öğrencilerin velilerinin kayna tırma e itimine ili kin tutumlarını olumlu yönde geli timek	ENL KLER	Farkındalık yaratmaya odaklanan enliklerde, e itim hakkı, kayna tırma e itimi, kayna tırma e itiminin ba anya ula abilmesi için yapılması gerekenler konularında, okul çalı anlarına, çocuklara ve velilere dü en görevlere ili kin söyle iler yapılmı tır.	Proje kapsamında gerçekleştirilen sosyal etkinlikler, özel gereksinimi olmayan öğrenci velilerinin kayna tırma e itimine ili kin tutumlarını olumlu yönde etkilemi tir. Veliler kayna tırma e itimini benimsemi lerdir. Bu e itimin sadece kayna tırma öğrencilerinin de il, kendi çocuklarının da sosyal gelişiminde etkili oldu u konusunda olumlu tutum geli timi lerdir.
	Normal gelişim gösteren öğrencilerin kayna tırma e itimine ili kin tutumlarını olumlu yönde geli timek	EMPAT ÇALI MALARI	Di er öğrencilerin özel gereksinimli akranlarını daha iyi anlayabilmelerini sa lamak amacıyla, e itmenler tarafından rehber öğretmenlere örnek bir uygulama gösterilmi tir. Rehber öğretmenler bu etkinlikleri her sınıfta iki ders süresince yapımı ve etkinli in sonunda "Mıman siz olsaydınız tüm engelli arkadaş larınızla birlikte e itim alabilece iniz bir okulu nasıl in a ederdiniz?" proje yarışması düzenlenmi tir.	Uygulanan bu proje hem özel gereksinimi olmayan öğrenci velilerinin hem de özel gereksinimi olmayan öğrencilerin kayna tırma e itimine ili kin tutumlarını olumlu yönde etkilemi tir. Kayna tırma e itimi uygulanan sınıflarda e itim gören çocuklar proje sonunda kayna tırma e itimi alan çocuklara ve bu e itime yönelik olarak daha üst düzeyde olumlu tutuma sahip olmu larıdır.
	Kayna tırma öğrenci velilerinin, yasal hakları ile ilgili bilgilerini artırmak ve kayna tırma e itimine ili kin tutumlarını olumlu yönde geli timek	VEL SEMNERLER	Pilot okullarda veliler için 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde engellilerin e itim hakkı ana temalı konferanslar düzenlenmi tir.	Kayna tırma sınıfında e itim gören kayna tırma öğrencilerinin velilerinin kayna tırma e itimine ili kin tutumları ön testte daha olumlu iken, proje bitimindeki son testte dü ü söz konusudur. Kayna tırma öğrencilerinin velilerinin tutumları, yıl sonunda veliler beklentilerine cevap bulamadıkları için olumsuz yönde gelişim göstermi olabilir.

40 DBE raporundan büyük ölçüde de i iklik yapılmadan alınmıştır.

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM PİLOT DESTEK MODELİ			DEĞERLENDİRME
Hedef	Etkinlik	Açıklama	DBE'nin özet bulgu ve yorumları ⁴⁰
<p>1. HEDEF DEVAM</p> <p>Yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırma ve itimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek</p>	TEORİK ETKİNLİKLER	<p>Pilot okullarda öğretmenlere öncelikle Haziran ayı seminer döneminde beş gün süreyle kaynaştırmanın ilkeleri, destek ve itim hizmetleri, kaynaştırma öğrencileri, öğretimin düzenlenmesi, davranış ve sınıf kontrolü ile kaynaştırma ile ilgili uluslararası ve ulusal mevzuatla ilgili seminerler verilmiştir. Eylül ayı seminer haftasında ise, özellikle uygulamaya yönelik olan davranış ve sınıf kontrolü ile öğretimin düzenlenmesiyle ilgili verilen bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla iki gün süreyle tekrar seminerleri düzenlenmiştir.</p>	<p>Öğretmenlerin kaynaştırma ve itimine yönelik tutum ölçme sonuçları, genel toplanda, öğrenci akademik gelişimi, veliler ile ilişkiler ve öğrenci sosyal gelişimi üzerindeki etkiler boyutunda olumlu gelişme göstermiştir. Ancak kaynaştırma ve itimi sırasında yaşanan zorluklar konusunda öğretmenlerin tutumları değişim göstermemiştir. Öğretmenlerin kaynaştırma ve itimine yönelik kendilik algılanan proje sonunda anlamlı düzeyde düştüğü göstermiştir.</p>
<p>2. ÖĞRETMENLERİN KAYNAŞTIRMA VE İTİMİN BİLİMSEL VE BECERİ DÜZEYLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ</p>	UYGULAMALI ETKİNLİKLER	<p>Teorik eğitimlerden sonra her pilot okuldan altı sınıf, üç branş ve bir rehber öğretmen olmak üzere toplam on öğretmen belirlenmiştir ve öğretmenler ilk olarak Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu'nu özel gereksinimli öğrencilerle nasıl uygulamalar gerçekleştirebiliriz diye gözlemlemek ve uygulamalara katılmak amacıyla ziyaret etmiştir. İki gün süren eğitimlerde davranışla ilgili kilendirilmiş övgü kullanımı, uygun zamanda ipucu, pekiştirme sunma ve geri çekme gibi teknikler uygulanmıştır. İlk gün her öğretmen üç farklı çocuğu gözlemleyerek veri toplama ve ikinci gün bir çocukla kendi belirlediği bir becerinin öğretimini yapmıştır ve Tohum Özel Eğitim Okulu öğretmenlerinden geribildirim almıştır.</p>	<p>Tohum Vakfı tarafından öğretmenlere verilen yolların seminerlerin kaynaştırma ve itimine ilişkin öğretmen bilgi düzeyini artırdığı belirtilmiştir. Bu kapsamda projenin başarıları ulaştırılabilebilir. Ancak eğitim bir süreçtir, konuya ilişkin öğretmen eğitimlerinin gelecek günlerde yeni bilimsel gelişmeler temelinde tekrarlanması yararlı olacaktır. Bilgi sahibi olmak ile bu bilginin amaçlara uygun olarak etkin biçimde kullanılması birbirine bağlı olsa da zaman zaman farklılabilmektedir. Bu nedenle kaynaştırma ve itimi sırasında öğretmenlerin sınıf içinde davranışsal açıdan değerlendirilmeleri yararlı olacaktır.</p>
<p>3. KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN BİLİMSEL, DUYGUSAL VE SOSYAL GELİŞİM DÜZEYLERİNİN YÜKSELTİLMESİ</p>	ÖZEL EĞİTİM DANIŞMANLIĞI	<p>Sınıf içinde sunulan destek ve itim hizmetlerinden olan özel eğitim danışmanlığında, sınıf öğretmenine özel eğitim danışmanı tarafından, öğretimin gereksinimlerine göre uyarlama, problem davranışlarla başa çıkma ve özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabullerinin artırılması alanlarında danışmanlık hizmeti verilmiştir. Her pilot okulda sınıfında özel gereksinimli öğrenci bulunan 9 öğretmene, zihinsel engelliler öğretmenliği dalından mezun olmuştur, gelişim yetersizliği olan çocukların eğitimi konusunda deneyimli yedi öğretmen tarafından özel eğitim danışmanlığı verilmiştir. Sınıflara toplam yedi ziyaret gerçekleştirilmiştir. İlk ziyarette danışman-öğretmen ilişkisi geliştirilmiştir, sonraki ziyaretlerde sorun ve hedefler belirlenmiştir, çözüm önerileri geliştirilmiştir ve uygulanmıştır, sonuçlar değerlendirilmiştir. Ayrıca rehber öğretmenlere özel eğitim danışmanlığı yapma becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir. Rehber öğretmenlere kaynaştırma öğrencileri ile ilgili yaşanan sorunları saptama, çözüm önerileri geliştirme, çözüm önerilerini uygulamaya geçirme ve sonuçları değerlendirme konularında danışmanlık verilmiştir.</p>	<p>Kaynaştırma öğrencilerinin bilimsel süreçlere bağlı olarak edinilen sorunları; öğretmen algısına göre biraz düştüğü göstermiştir. Ancak ortaya çıkan bu olumlu fark istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde değişim göstermemiştir.</p>

de erlendirme ve öneriler

Raporun bu bölümünde, proje kapsamında hazırlanan *Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu* raporu, *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye’den İyi Örnekler* raporu, pilot okullarda uygulanan destek modelinin ba ımsız etki de erlendirme raporu ve uygulayıcıların deneyimlerinden hareketle, kayna tırma/bütünle tirmenin etkilili ini artırmaya dönük de erlendirme ve önerilere yer veriliyor. Söz konusu de erlendirme ve öneriler yukarıdaki çalı malara ek olarak, pilot uygulamanın sonlanmasının ardından üç okulun uygulamaya katılan ö retmenleriyle yapılan odak grup görüşmeleri,⁴¹ ö retmenler ve okul yöneticileriyle yapılan görüşmeler, kayna tırma alanında çalı an akademisyenlerle katılımıyla etki de erlendirme bulgularını tartışmak üzere düzenlenen uzman paneli⁴² ve farklı kamu kurumlarından temsilcilerin katılımıyla düzenlenen yuvarlak masa toplantısında⁴³ dile getirilen görüş ve önerilerden de besleniyor. A a ırdaki tabloda bu öneriler, hizmet ettikleri hedeflerle birlikte özet olarak sunuluyor ve ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı açıklamalar yer alıyor.

41 Pilot uygulamada yer alan ö retmenlerin uygulanan destek model ve tüm süreç üzerine görüşlerini almak amacıyla Haziran 2011’de Tohum Otizm Vakfı ve ERG tarafından üç pilot okulda ö retmenlerle odak grup görüşmeleri gerçekleştirildi , toplam 27 ö retmen bu çalı mayaya katıldı .
42 Temmuz 2011’de Ankara’da düzenlendi .
43 Ekim 2011’de Ankara’da düzenlendi .

TÜRKİYE’DE KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORUNDA SUNULAN ÖNERİLER VE HİZMET ETTİKLERİ HEDEFLER

Hedefler	Öneriler	Örnek etkinlikler
Kayna tırma/bütünle tirme uygulamalarının mevcut yasal düzenlemelerle uyumunun güçlendirilmesi	Mevzuatın uygulanmasında ö retmen ve okul düzeyinde yaşanan sorunların nedenlerinin saptanması	Destek e itim odası bulunmayan ya da yetersiz olan okulların ve bu eksikli in nedenlerinin saptanması
	Mevzuatın uygulanabilmesi için gerekli duyulan desteklerin ö retmen ve okul düzeyinde sağ lanması	Kayna tırma/bütünle tirme yoluyla e itim sunulan tüm okullarda rehber ö retmen bulunmasının sağ lanması
	Denetleme ve yaptırım mekanizmasının güçlendirilmesi	Sınıf mevcutlarının yasal düzenlemeyle uyumlu olmadığı okulların saptanması ve okul/ilçe/il düzeyinde sorumlulara yaptırım uygulanması
Tanılama mekanizmasının etkilili inin artırılması ve farklı aktörlerin bu sürece duyduru güvenin güçlendirilmesi	Tanılama sürecinde RAM, okul ve aile rollerinin çocuk yararına gözden geçirilmesi ve bu üç aktör arasında kar ılıklı güven tesis edecek mekanizmalar geli tirilmesi	Özel gereksinimli ö renciler için çok yönlü ve çok amaçlı bir de erlendirme sistemi geli tirilmesi ve bu de erlendirmelerin belirli aralıklarla tekrar edilmesi

TÜRKİYE'DE KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORUNDA SUNULAN ÖNERİLER VE HİZMET ETTİKLERİ HEDEFLER		
Hedefler	Öneriler	Örnek etkinlikler
Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının yeterli bilgi ve becerilere, uygulama deneyimine sahip öğretmenlerce yürütülmesi ile yöneticilerin bilgilendirilmesi ve tevik edilmesi	Sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin lisans ve yüksek lisans düzeyinde etkili ve önlleyici sınıf yönetimi, öğretimi bireyselleştirme, BEP hazırlama ve öğretimi değerlendirme alanlarında daha kapsamlı kurumsal ve uygulamalı eğitim almaları	Bahsi geçen alanlarda eğitim, gözlem ve uygulama olanaklarının artırılması
	İlgili hizmet-içi eğitimlerin yeniden yapılandırılması ve ağıdaki alanlarda kurumsal ve özellikle uygulamalı içeriğe sahip olması: • Farklı yetersizlik alanlarının özelliği ve kaynaştırılabilirliği • Davranış ve sınıf yönetimi • Etkisel ve programa dayalı değerlendirme • Öğretimin bireyselleştirilmesi • Etkili öğretim • Derslere göre öğretimsel uyarlamalar	
	Öğretmenlere kaynaştırma/bütünleştirme sürecinde atılmaları gereken adımları net bir biçimde sunan, aynı zamanda bir değerlendirme aracı olarak kullanabilecekleri, erişilebilir yol haritaları sunulması	Sınıflarında özel gereksinimli çocuklar olan öğretmenlere yönelik yükümlülüklerini, danışmanlık alabilecekleri kişi ve kurumları, velilerle işbirliği yöntemlerini, özel gereksinimli ve diğer çocuklarla yapabilecekleri uygulamaları vb. konuları içeren bir yönerge hazırlanması
Etkili kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının temel unsuru olan insan kaynakları ve destek hizmetlerinin nicelik ve nitelik açısından yeterli hale getirilmesi	Kaynaştırma/özel eğitim destek hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi	Uzun soluklu, erişilebilir, uygulama bileşenine yer veren, işbirlikli danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması
		Dil ve konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi hizmetlerin yan-zamanlı ya da gezici uzmanlar tarafından sunulması
		Birlikli öğretimin mevzuatta düzenlenmesi ve uygulanması
	Rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığının giderilmesi	Uzaktan eğitim olanaklarının etkin biçimde kullanılması ve belirli bir süre uygulamalı eğitim alan özel eğitim yüksek lisans mezunlarına da öğretmenlik yolunun açılması
	Yardımcı/gölge öğretmenlik uygulamasına başvurulması	Kız meslek liseleri mezunlarına ve açık öğretim okul-öncesi eğitimi bölümü mezunlarına ek bir eğitim olarak bu alanda çalışmaları tanıması
Kaynaştırma/bütünleştirme süreçlerinde velilerin çocuklarının gereksinimlerinin farkında ve okulla etkili işbirliği içinde etkin paydaşlar haline gelmeleri	Özel gereksinimi olan çocukların velilerine gerek okul gerek diğer velilerle iletişim ve işbirliği için destek ve mekanizmalar sunulması	Kaynaştırma/bütünleştirme süreçlerinde daha deneyimli aileler ile bu süreçte yeni dahil olmuş çocukların ailelerinin katılacağı paylaşımlı toplantılar düzenlenmesi
Özel gereksinimli çocukların sosyal kabullerinin artırılması	Özel gereksinimi olmayan çocukların velilerinin, çocuklarının özel gereksinimli akranlarıyla bir arada eğitim görmesinin olumlu yönlerini benimsemesine dönük çalışmalar yapılması	
	Özel gereksinimli çocuklar ve diğer çocuklar arasında olumlu etkileşim olanakları geliştirilmesi	Öğretmenlerin diğer çocukların özel gereksinimleri olan çocuklara ilişkin öğrenim rehberlik etkinlikleri aracılığıyla bilgilendirmeleri

mevzuat ve uygulama arasındaki uyum düzeyini n saptanması ile denetim ve yaptırı m mekanizmaları geli tirilmesi

Önceki bölümlerde de açıklandı ı üzere, kayna tırma e itimiyle ilgili geli mi bir yasal altyapı vardır. Özel gereksinimli çocukların kayna tırma yoluyla e itim verilen sınıflara yerle tirilmesi; sınıf mevcudlarının ve yerle tirilen kayna tırma öğrencilerinin sayısı; BEP hazırlık ve uygulama süreci; okullarda fiziksel, sosyal ve psikolojik ortamların hazırlanması; özel araç-gereç ile e itim materyallerinin sağ lanması vb. konulara ili kin ayrıntılı düzenlemeler hazırlanmıştır. Öte yandan ara tımlar mevzuat ve uygulama arasında kayda de er bir uyumsuzlu u ortaya koymuştur. Bazı alanlarda bu uyumsuzlu un nedenleri daha net olmakla birlikte, bu nedenlerin açıkça ortaya konmasına ili kin ara tırma gereksinimi söz konusudur.

Etkili bir kayna tırma e itimi verilebilmesi için bu düzenlemelerin önemi pilot okullarda gerçekte tirilen uygulamalar sırasında da görülmü tür. Özellikle sınıf mevcudunun ve kayna tırma öğrencisi sayısının yüksek oldu u sınıflarda Özel Tohum Vakfı Özel E itim Okulu e itmenleri tarafından verilen özel e itim danışmanlı ı sürecinde gösterilen uygulamaların kalabalık sınıflarda etkili bir biçimde uygulanamadı ı ve öğretmenlerin sıkıntılarının sürdü ü gözlemlenmiştir.

“Davranışçı yaklaşım, ödül, ceza, pekiştireç üzerine kurulmuş bir yaklaşım öğrendik. Ben bunu sürekli sınıfta uygulayamam, uygulayamıyoruz. Şimdi burada ben matematikte bir problemi çözerken özel eğitim çocuğum oradan bağıırıyor. O şimdi bağıırırken, ‘Hocam göz teması kurun’ deniyor, ‘Git yanına, göz teması kur, ödül ver’. Tamam bunları yapmıyor muyuz yapıyoruz ama bazen gerçekten çok fazla tkanıyoruz.”

“40 tane öğrenciyle ve 4 tane kaynaştırmamla o gün nasıl ilgileneceğini, ne yapacağını göstermelerini isterdim. (...) Mümkün değil. 40 tane özel gereksinimi olmayan öğrenci var, 4 tane kaynaştırma... ‘yok bu iş yapılamaz, havanda su dövüyoruz’ diyoruz bazen.”

Pilot okullardaki iki sınıf öğretmeni

Benzer biçimde, kayna tırma e itimi verilen okulların bazılarında destek e itim odasının bulunmayı ı da verilen e itimin kalitesini etkileyebiliyor. Bazı öğretmenler bu derslerini kayna tırma öğrencileriyle birebir çalış malar yaparak geçirebileceklerini, ancak destek e itim odası bulunmadı ından dolayı böyle çalış maları gerçekte tiremediklerini belirtiyorlar. Ek olarak, kayna tırma e itimi verilen okullarda rehber öğretmen ve özel e itim öğretmeni bulunmamasının da kayna tırma sürecini olumsuz etkiledi i görülüyor.

Bu sonuçlar, mevzuatta yer alan düzenlemelerin yerine getirilmediği durumlar için destek ve denetim gereksinimi ile bazı yaptırımlar geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koyuyor.

Kayna tırma e itimi verilen okullara, özel gereksinimli öğrencilerin okula ve sınıflara eri ini için gerekli fiziksel düzenlemeleri yapmadıkları, destek e itim odası açmadıkları, sınıflara mevzuata uygun sayıda yerle time yapmadıkları durumlarda bazı yaptırımlar getirilmesi etkili bir kayna tırma e itimi verilebilmesi için olmazsa olmaz düzenlemelerin hızlı bir

biçimde yapılmasını sa layacaktır. Öte yandan bu süreçte, okulları n/çalı anları n söz konusu düzenlemeleri neden yap(a)madıkları incelenmeli ve gerekti i takdirde, altyapı geli tirme, materyal deste i, rehberlik vb. desteklerin sunulması da sa lanmalıdır.

Altyapı hazırlanmadan, sınıf mevcutları düzenlenmeden ve öğretmenler farklı biçimlerde desteklenmeden yapılan uygulamalara ilişkin önlemler ile her türlü düzenleme yapıldıktan sonra kaynaştırma sürecinin işlememesine ilişkin önlemler farklılaştırılmalıdır.

tanı l ama ve i zleme süreçleri ni ni iyile tiri lmesi

Kayna tırma e itimiyle ilgili ö retmenlerin ve yöneticilerin sıkça dile getirdikleri konulardan birisi de özel gereksinimli ö renciler için rehberlik ve ara tırma merkezlerinden (RAM) alınan raporlarla ilgilidir. RAM raporları ancak özel gereksinimli ö rencilerin velileri tarafından alınabildi i için, velilerin çocuklarının kayna tırma ö rencisi tanısını almasını istemedikleri ve/veya okulla ili kilerinin zayıf oldu u durumlarda, özel gereksinimleri oldu u dü ünülen çocuklar için rapor alınamayabildi i ifade ediliyor. Bu durum ö rencilerin özel e itim ve iyile tirme ve di er destek e itim hizmetlerinden yararlanabilmelerinin önünde bir engel olu turuyor. Bu durumun önlenmesi ve destek e itim hizmetine gereksinim duyan çocukları n sayısının tam olarak belirlenebilmesi için, çocuk ve aile haklarını koruyan ve çok ortaklı bir mekanizmaya gereksinim duyuluyor.

Bazı durumlarda ise ö retmenler RAMlardan gelen tanıları n ö renci için uygun olmadı ını (öme in tam zamanlı kayna tırma e itimi alması gereken bir ö renci için yan zamanlı kayna tırma tanısının verilmesi) savunuyorlar. Ek olarak, okul yöneticileri ve ö retmenlerin kayna tırma e itimi öncesinde kendilerini bilgilendirmesini istedi i ki i ve kurumlar arasında RAM ilk sırayı alıyor.⁴⁴ Yöneticilerin, kayna tırma e itimi öncesinde bilgilenebilmesi ve süreç içinde destek almasında RAMları n daha çok rol oynadı ı ifade edilirken, ö retmenler ile RAMli kisilerin daha zayıf oldu u görülüyor.⁴⁵

Özel gereksinimli öğrenciler için çok yönlü ve aşamalı bir değerlendirme sisteminin geliştirilmesi ve belirli zaman aralıklarında bu değerlendirmelerin tekrar edilmesi önem taşıyor. Ayrıca, tanılama sürecinde RAM-okul-veli ilişkisinin nasıl daha verimli ve sürekli kılınabileceği ile karşılıklı güven zeminine dayandırılacağı üzerine de eğilmek gerekiyor.

ö retmenler ve yöneticileri n gerekli bilgi ve becer i leri ile uygulama deneyimi ne sahip ve hesap verebili r hale gelmesi

Etkili bir kayna tırma e itimi verilebilmesi için ö retmenler kilit bir role sahiptir.

Kayna tırma/bütünl e tirmenin ba anyla uygulandı ı ülkelerden Finlandiya'da, e itim sisteminde elde edilen ba amın temelinde ileri derecede yetkin ve yüksek motivasyona sahip ö retmenlerin bulundu u belirtiliyor.⁴⁶ Finlandiya'da ö retmenler farklı ö rencilerin e itimsel

44 EARGED, 2010
45 Age.
46 ERG, 2011b.

ve geli imsel gereksinimlerine yanıt verebilecek biçimde kaliteli bir akademik e itim alıyorlar ve sonrasında sürekli olarak profesyonel geli im hizmetlerinden yararlanıyorlar.

Raporun ilk bölümünde belirtildi i gibi Türkiye’de ö retmenlerin kayna tırma e itimi verirken ya adıkları en önemli güçlüklerden birisi ö rencilerin problem davranı larını azaltmak ve etkili bir sınıf yönetimi yürütebilme konusundadır. Kayna tırma uygulamalarını yürüten ö retmenlerin özel gereksinimli ö renciyi de kapsayacak biçimde etkili bir sınıf yönetimi yürütebilmesi için, problem davranı ları azaltacak ve olumlu davranı larını artmasını sağlayacak yöntem ve teknikleri bilmesi gerekir.⁴⁷ Bu gereksinimden yola çıkılarak, pilot uygulama kapsamında verilen özel e itim danışmanlı ında ele alınan temel konulardan biri ö rencilerin davranı problemlerini azaltmaya yönelik uygulamalar olmu tur:

Ö retmenlerin kayna tırma e itimi sırasında zorluk çektikleri bir di er alan da özel gereksinimli ö renciler için ö retimi bireyselle tirme ve BEP hazırlama konusundadır. Pilot uygulama sürecinde ö retmenler BEP hazırlamak için özellikle kaynak bulma konusunda sıkıntı çektiklerini, e itmenlerin bu konuda kendilerine çok yardımcı oldu unu belirtmişlerdir. Ö retimi bireyselle tirme aynı zamanda de erlendirme sürecini de kapsamaktadır. Uzman panelinde ö retmenlerin bireyselle tirmeyi tam olarak gerçekle tirebilmeleri için ellerindeki müfredat programını bir de erlendirme aracı olarak kullanmayı ö renmeleri gerekti i belirtilmiştir. Bu biçimde, ö retmenlerin çocu un gerçek performansını görebilece i ve bunun de erlendirmeden dolayı veliler ve ö retmenler arasında ya anan sorunları çözebilece i ifade edilmiştir.

Bu sonuçlardan hareketle, Türkiye’de sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin lisans ve yüksek lisans eğitimleri kapsamında, etkili ve önleyici sınıf yönetimi, öğretimi bireyselleştirme, BEP hazırlama ve öğretimi değerlendirme konularıyla ilgili öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve gereksinimlerine yanıt verebilmelerini sağlayan, daha kapsamlı kuramsal ve uygulamalı eğitimler almalarının, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusunda kendilerine güvenmelerini ve daha az sorun yaşamalarını sağlayacağını söylemek olasıdır.

E itim fakültelerinde okutulan örne in Türkçe, Matematik gibi derslerin altında bireyselle tirme ve ö retimsel farklılıklarla ilgili içeriklerin yer alması ve bu konuda ö retmenlerin yararlanabilecekleri kaynakları ve ders materyallerinin hazırlanması, kayna tırmanın etkili bir biçimde verilmesi için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca sınıf ö retmenleri ve/veya rehberlik ve psikolojik danışmanlık ve özel e itim bölümleri i birli yle ortak programlar hazırlanması da dü ünülebilir.

hi zmet-i ç i e i timleri n yeni den yapı l andı rı lması

Hizmet-içi e itimler kayna tırma e itimi konusunda ö retmenlerin bilgi ve deneyimlerini artırmak açısından oldukça önemlidir. Pilot uygulamalar sırasında ö retmenlerle yapılan görüşmelerde, ö retmenler kayna tırmayla ilgili hizmet-içi e itimleri fazla kuramsal bulduklarını, daha çok uygulamaya yönelik e itimlere gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir.

“Bize kuramsal bilgi gerekmiyor, biz özel eğitimci değiliz, sınıf öğretmeniyiz. Ben kuramsal bilgiye internet yoluyla ve farklı yollarla zaten ulaşabiliyorum. Bana bu uygulamayı yaparken pratik, işlevsel yöntemler öğretin. Hani 40 kişilik sınıfta 3 tane kaynaştırma öğrencisine nasıl hakim olabileceğimizle ilgili bir şey öğretin ve ben bunu uygulayayım. Biz her seminerde aynı şeyi söylüyoruz. Biz fotokopilerin yansıtılıp oradan okunduğu seminerler istemiyoruz. Bize yaşantılar gerekli.”

Pilot uygulamada yer alan bir sınıf öğretmeni

Bazı öğretmenler, Tohum Özel Eğitim Okulu'nda verilen uygulamalı eğitimlerden bu açıdan çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Uygulamalar sırasında yeni yöntemler öğrendiklerini ve bu yöntemleri uygulamanın içinde gördükleri için daha kolay benimseyebildiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında bazı öğretmenler, asıl yarar sağlayacak olanın, daha kalabalık olan kendi sınıflarında öğretmenlerin bir model ders izlemesi olacağını dile getirmişlerdir.

Hizmet-içi eğitimlerle ilgili öğretmenlerde gelen bir diğer öneri ise, Eylül ayındaki seminer döneminin bu tür eğitimler için daha uygun olduğu yönündedir. Haziran ayındaki seminer döneminde öğretmenler dönem sonu geldiğinden dolayı motivasyonlarını kaybettiklerini ve bu ayda öğrenilenlerin araya yaz tatili gelmesi dolayısıyla daha çabuk unutulduğunu ifade etmişlerdir.

Hizmet-içi eğitimlerin odaklanması gerektiği düşünülen konular arasındaysa, farklı yetersizlik alanlarının özellikleri ve kaynaklanabilirliği, davranış ve sınıf yönetimi, eğitsel ve programa dayalı değerlendirme, öğretimin bireyselleştirilmesi öne çıkmaktadır.

Son olarak, hizmet-içi eğitimlerin merkezi bir biçimde belirlenmesi farklı okulların gereksinimlerine yanıt vermeyi zorlaştırabilir. Tohum Otizm Vakfı tarafından yürütülen pilot uygulama süreci üç okulun gereksinimleri arasında bile farklılık olabildiğini, müdahalelerin bu gereksinimler dikkate alınarak tasarlanmasının daha etkili sonuçlar doğuracağını göstermiştir. Avustralya'da yapılan “bütünleştirme endeksi” yoluyla okullarda kişisel ve kurumsal gelişim çalışmasında da “öğretmenlere neyi nasıl öğrenmeleri gerektiğinin söylenmesi yerine kendilerinin bunu belirlemesinin onları çalışmaya daha etkin biçimde katılmaya teşvik ettiği” belirlenmiştir.⁴⁸ Dolayısıyla, okul-temelli profesyonel gelişim fırsatları yaratılması önemlidir.⁴⁹

Özetle, halihazırda profesyonel yaşam içinde olan öğretmenlerin kaynaştırma yoluyla eğitimin farklı unsurlarına ilişkin sürekli olarak güncel bilgi ve becerilerle donatılmaları, çalışmaların uygulama ağırlıklı olması ve öğretmenlerin ve okulların gereksinimleri doğrultusunda yapılandırılması elzemdir. Bu süreçte okul yöneticilerinin liderlik rolü üstlenebilecek biçimde güçlendirilmesi de önemli bir başarı faktörüdür.

Öğretmenlere yol haritası sunulması

Okullarda gerçekleştirilen pilot uygulama sürecinde gözlemlendiği gibi, öğretmenlerle ve akademisyenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde dile getirildiği üzere, sınıflarında özel gereksinimli öğrenciler bulunan öğretmenlerin yükümlülükleri, özel gereksinimli ve diğer

48 ERG, 2011b.

49 EARGED'in 2010'da

yayımladığı İlköğretim

Okullarındaki Kaynaştırma

Uygulamalarının

Değerlendirilmesi Araştırmasında

öğretmenlerin hangi konularda

bilgilenmek istediklerine ilişkin

değerli bulgular sunulmuştur.

ö rencilerle ne tür uygulamalar gerçekte tirebilecekleri, kimlerle i birli i yapabilecekleri, nereden danı manlık alabilecekleri ve velilerle nasıl bir i birli i içinde çalı malan gerekti i konularında yönerge vb. araçlara gereksinim söz konusudur. Ö retmenler sınıflarına bir kayna tırma ö rencisi geldi i zaman, neler yapmaları gerekti i konusunda kendilerini çaresiz hissedebilmekte, e er okulda bir rehber ö retmen bulunuyorsa onun aracılı ıyla ya da kendi çabalarıyla edindikleri bilgiler do rultusunda sınıflarında kayna tırma ö rencileriyle bazı çalı malar gerçekte timmektedir.

Dolayısıyla, öğretmenler için birtakım yönergelerin geliştirilmesi, kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrencilerin kaliteli eğitime erişimi için yapabilecekleri konusunda öğretmenlere yol gösterici olacaktır ve öğretmenler izlemeleri gereken adımları açık bir biçimde görebileceklerdir.

Aynı zamanda ö retmenler bu konuda bazı yükümlülükleri oldu unu bilecek ve dı andan yardım beklemek yerine, yönerge do rultusunda uygulamalar gerçekte tirebileceklerdir.

“Öğrencinin gelişiminde anlamlı gelişimler oluyorsa öğretmen görevini yerine getirmiş olur. Bir örnek: bir arkadaşımız İngiltere’deki ve Türkiye’deki öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini karşılaştırmış.⁵⁰ İngiltere’de öğretmenlere okula başladıkları ilk gün okul tarafından verilen bir sorumluluk vardır. Verdiği görevleri yapmama gibi bir lüksü yoktur. Önünüzde görev listesi yoksa istediğinizi yapar istemediğinizi yapmazsınız. Türkiye’de en temel şey bu hesap verilebilirliğin eğitim sistemine bir şekilde dahil edilmesidir. Ölçüte dayalı rollerin, görevlerin olması gereklidir. Bu olursa kaynaştırma bu kadar sorun olmayacaktır.”

Kayna tırma alanında çalı an bir ö retim üyesi

kayna tırma/özel e itim destek e itim hizmetlerini n çe i tlenilmesi ve güçlendirilmesi

Raporun ilk bölümünde aktarıldı ı üzere destek e itim hizmetlerinin yetersizli i Türkiye’de kayna tırma uygulamalarının etkili biçimde sürdürülmesine önemli bir engel olu turuyor.

Bu proje kapsamında uygulanan pilot modelde destek e itim hizmetlerinden özel e itim danı manlı ı verilmi ; danı manlık veren e itmenler ö retmenlerin gönüllü olarak bu uygulamaya katılmalarının önemini altını çizmi ; danı manlı ın hangi amaçla verildi i ve hangi a malardan olu tu unun yeterince anlatılmadı ı durumlarda ö retmenlerin isteksiz davrandı ı gözlemlenmi tir.

Bazı ö retmenler özel e itim danı manlı ından çok yararlandıklarını, yeni yöntemler ö rendiklerini, ancak yedi kere gerçekte tirilen oturumların sayıca yetersiz oldu unu, okulda her zaman ula abilecekleri bir danı manın olmasının çok daha etkili olaca ını belirtmi lerdir. Di er bir grup ö retmen ise, danı manlık sürecinde, e itmenlerin kendilerini gözlemliyor ve de erlendiriyor olmalarından rahatsızlık duyduklarını, e itmenlerin model ders i lemelerinin kendileri için daha yararlı olaca ını ifade etmi lerdir. Uzman panelinde, bir okul bünyesinde

farklı destek eğitim hizmetlerinin bir arada verilmesinin, özel eğitim danışmanlığına danışman ve danışmanın e itildiği birliktelikli danışmanlık modelinin benimsenmesinin daha katılımcı bir süreç olabileceği görüşü dile getirilmiştir.

Kayna tırma sınıfında birliktelikli ile ö retim, Türkiye'de geliştirilmesi ve uygulanması önerilen diğer bir özel eğitim destek hizmetidir.⁵¹ *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye'den İyi Örnekler* raporundaki örneklerde de "sınıfta birliktelikli ö retim modeli" ile özel gereksinimli öğrencilerin derse katılımının, sosyal kabullerinin ve başarılarının artması, öğrencilerin kendilerini bireysel eğitimlerde olduğu gibi farklı görmedikleri savunuluyor. Ek olarak, aynı raporda incelenen Özel Gereksinimli Öğrenciler için Kayna tırma Modeli Geliştirme Projesi farklı destek hizmetlerini içererek ve ilgili birçok aktörün sürece etkin katılımını ve birliktelikli olarak BEP döngüsünün sağlıklı biçimde ilerlemesini sağlaması nedeniyle dikkate alınması gereken bir çalışmadır.⁵²

Bu kapsamda, mevzuatta yer almasına rağmen uygulanmayan gezici öğretmenlik düzenlemesinin yaşama geçirilmesi ile mevzuatta yer almayan danışmanlık, (özel eğitim öğretmenlerinin sürece dahil olduğu) işbirliği ile öğretimin düzenlenmesi ve uygulanması başlıca öneriler arasında yer alıyor. Ayrıca, kaynaştırma eğitiminin başarılı olmasında büyük rol oynayan diğer önemli destek eğitim hizmetlerinden dil, konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi hizmetlerin, yarı-zamanlı ya da gezici uzmanlar tarafından özel gereksinimli öğrencilere sunulması kritik önem taşıyor.

rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığının giderilmesi

Kayna tırma eğitimi verilen her genel eğitim okulunda en az bir rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni bulunması gerektiği sıklıkla dile getirilen konuların başında geliyor. Türkiye'de son yıllarda rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni sayısında yaşanan artış olumlu bir gelişmedir. Öte yandan ilk bölümde değinilen bulgular ve pilot uygulama süreci bu alanda sorunların sürdüğünü açıkça gösteriyor.

Kısa vadede rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığını kapatmak, uzaktan eğitim olanaklarını en iyi biçimde kullanarak ve belirli bir süre uygulamalı eğitim alan özel eğitim yüksek lisans mezunlarına da öğretmenlik yolunu açarak olası kılınabilir.

yardımcı/gölge öğretmenlik

Pilot okullarda uygulamaya katılan öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde ve uzman panelinde altı güçlü biçimde çizilen noktalardan biri, sınıfta kayna tırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin bir-yarı-profesyonel ya da profesyonel olmayan ve kayna tırma öğrencisine sınıf/bran öğretmenin gözetiminde destek olacak yardımcı öğretmenle çalışmasının önemidir. Türkiye'de kayna tırma ile ilgili mevzuatta yardımcı öğretmenlerle ilgili bir düzenleme bulunmuyor.

⁵¹ Birliktelikli ile öğretimin farklı türleri ve başarı faktörleri için bkz. Gürgür ve Uzuner (2010).
⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. ERG (2011b) ve Akçamete, Kı ve Gürgür (2009).

Bu nedenle, sınıf içinde öğretmenle eşgüdüm içinde çalışarak hem sınıf yönetimini kolaylaştıracak hem de özel gereksinimli öğrencinin yeterli ilgiyi görmesini sağlayacak, yardımcı öğretmenlerle birlikte çalışma uygulamasıyla ilgili mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması ve yardımcı öğretmen istihdamı büyük önem taşıyor.

Kimlerin yardımcı öğretmen olabilece i konusunda getirilen öneriler arasındaysa, belirlenecek bir eğitim programından geçmek artıyla, kız meslek lisesi mezunları ve açık eğitim okulu öncesi eğitim bölümleri mezunları bulunuyor.

Velilerle yapılacak çalışmalar

Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye'den İyi Örnekler raporunda yer alan örneklerde anlatıldığı üzere, etkili kayna tırma/bütünle tirme için okul-aile i birli i çok büyük önem taşımaktadır. Finlandiya'da öğrencilerin hem okul hem de ev ortamlarının etkisinde olduğu dü üncesiyle, okul ve ailenin, öğrencinin sağlıklı geli imi ve etkili bir biçimde öğrenilmesi için birbirlerini tamamlayıcı biçimde i birli i yapması teşvik ediliyor. Aileler, öğrenciler ve öğretmenlerle birlikte okulun eğitim ve uygulama planlarının oluşturulması ile derlendirilmesine katkıda bulunuyorlar. Benzer bir biçimde Türkiye'de bir okulda uygulanan kayna tırma modelinin üç ayından bir tanesini aile eğitimi ve öğretmen-aile i birli i oluşturuyor.⁵³

Bu dü ünceden yola çıkarak pilot uygulama kapsamında veliler için de enlikler ve konferanslar gibi bazı etkinlikler düzenlenmiştir. Daha çok kayna tırma eğitimiyle ilgili farkındalık yaratma ve olumlu tutum geli tirme amacıyla gerçekleştirilen bu etkinlikler özel gereksinimli olmayan öğrencilerin velilerinin tutumlarının olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır. Odak grup görüşmelerindeyse öğretmenler velilerle özellikle öğretmen-veli i birli ini geli tirme konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerekti ini belirtmişlerdir.

Velilerle yapılacak çalışmaların karşılıklı iletişim ve güven ilişkisini güçlendiren ve okul çalışanları, veliler ve en önemlisi çocukların gereksinimlerini dikkate alan biçimde yapılandırılması, dolayısıyla olabildiğince uyarlanabilir modeller geliştirilmesi önemlidir. Özellikle tutumlarda dönüşüm yaratmaya odaklanan çalışmaların uzun soluklu ve durum ve ihtiyaç analizinden hareketle geliştirilmesi ve süreç içinde güncellenmesi gerekecektir.

Öğrencilerle yapılacak çalışmalar

Öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde öne çıkan bir diğer konu akran deste i olmuştur. Öğretmenler özel gereksinimli öğrenciler hakkında diğer öğrencileri bilgilendirdiklerinde, diğer öğrencilerin özel gereksinimli öğrencileri olumlu bir biçimde desteklediklerini, bu durumun etkili bir kayna tırma eğitimi verilmesi ve sınıf yönetiminin sağlanmasında kendilerine çok yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Özel gereksinimi olmayan çocuklarla yapılacak etkinliklerin farklı tekniklerle, katılımcı bir biçimde ve farklı

engel gruplarına yönelik uygulanmasının sosyal kabulün artırılmasında daha büyük etki yarattı ıda yakın dönemde yapılan bir ara tırmada saptanmı tır.⁵⁴

EARGED çalı masının önemli sayıda yönetici, ö retmen ve velinin di er akranlarının özel gereksinimli ö rencilere yakla ımlarının “arkada ça” oldu unu belirtmesi önemli ve ümitlendirici bir bulgudur.⁵⁵ Bu sonuç önemli bulunmakla birlikte yeti kinlerin algılarına ek olarak do rudan çocukların görü lerine ve tutumlarına odaklanan çalı malar yapmak da yararlı olacaktır. Proje kapsamında özel gereksinimli olmayan ö rencilerle gerçekleştirilen rehberlik etkinlikleri sonucunda da, etkinliklere katılan ö rencilerin özel gereksinimli ö rencilere yönelik tutumlarının olumlu yönde geli ti i saptanmı tır.

Çocukların sosyal kabul düzeyleri doğru müdahalelerle olumlu yönde değişebiliyor. Gelecekte bu hedefe dönük yapılacak çalışmalarda gözlem ayağının da bulunmasının daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine yardımcı olacağı ve dolayısıyla daha etkili müdahaleler geliştirilebileceği düşünülüyor.

54 Ayrıntılı bilgi için bkz. ERG, 2011b ve Ya aran, 2009.
55 400 ilkö retim okulunun birinci kademesinde görev yapan yöneticiler ve ö retmenler ile velileri kapsayan ara tırmaya göre, okul yöneticilerinin % 81,7'si di er ö rencilerin kayna tırma yoluyla e itim alan ö rencilere tavırlarını “arkada ça” olarak niteliyor. Bu görü ö retmenlerin % 77,4'ü, velilerinse % 70,6'sı tarafından ifade ediliyor.

sonuç

Özel gereksinimli çocukların kendileri için en az kısıtlayıcı ortamda eğitim almalarını olanaklı kılan kayna tırma/bütünle time uygulamalarının Türkiye’de mevzuat düzeyinde benimsenmesi olması oldukça önemli bir fırsattır. Öte yandan, öğretmenler, aileleri ve okullardaki yönetici ve öğretmenlerin deneyimleri uygulamaların etkilili inin artırılmasına dönük gereksinimi açıkça ortaya koyuyor. Bu gereksinimin altında yatan nedenler incelendi inde özellikle birkaç –birbiriyle ilgili kili-konu öne çıkıyor; uygulamaların yeterince izlenmemesi ve altyapı, rehberlik vb. ile desteklenmemesi, kayna tırma/özel eğitim destek hizmetlerinin yetersizliği, okul çalışanlarının bilgi ve beceri kazanma gereksinimi ve son olarak, gerek eğitim çalışanları, gerek çocuklar ve ailelerinin kayna tırmaya dönük olumsuz tutumları. Bu raporda sunulan önerilerin bu alanda eğitimciler tarafından atılması gereken adımları destekleyecek umuluyor.

Kayna tırma alanında temel sorunlar ve uygun sınıf mevcutlarından donanımlı öğretmenlere, rehberlik odaklı denetim süreçlerinden aile katılımına vb.- çözümler önerileri incelendi inde, sorunun herkes için kaliteli eğitim sağlanması olarak da ifade edilebileceği görülüyor. Eğitimde kalite, çocuk odaklı bir biçimde tanımlandığı ve eğitimin farklı bileşenleri birey olarak çocuğun özelliklerini ve gereksinimlerini öncelikli olarak göz önünde bulundurarak kurgulandığında, etkili kayna tırma/bütünle time yoluyla eğitimde büyük ölçüde başarı sağlanacaktır. Okulların ve bu alanda sorumluluk sahibi olan uygulayıcıların bu alana özgü destek hizmetleriyle güçlendirilmesi ve gerekli bilgi ve becerilere sahip hale getirilmesi ek bir çaba değil, bu yaklaşımın doğal bir uzantısı olarak görülmelidir.

Bu süreçte kayna tırma/bütünle time yoluyla eğitimin başta özel gereksinimli çocuklar olmak üzere tüm çocuklar ve aileleri için yararlı olduğunun toplumun farklı kesimlerince anlaşılmasına dönük çalışmaların sürdürülmesi de büyük önem taşıyor. Her çocuğun potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirmesine toplum tarafından atfedilen önemin artırılması, ilgili tüm tarafların bu süreçte sorumluluk üstlenmesi ve hak taleplerinin yaygınlaşması, dolayısıyla eğitimin kalitesinin sürekli ileriye taşınması ancak bu biçimde olanaklı kılınabilecektir.

Son olarak, Türkiye’de her ne kadar bu alanda özellikle 1997 sonrasında birçok değerli akademik çalışması yapılmış olsa da kayna tırmanın uygulamada etkilili ini güçlendirmeye hizmet edebilecek yeni çalışmalar gereksinimi vardır. Bu açıdan Tohum Otizm Vakfı tarafından geliştirilen ve İstanbul’da üç okulda uygulanan destek eğitim modeli, sonuçlarından başımsız bir biçimde, sadece bir girişim olarak bile son derece değerlidir. Alan yazında incelenen sorun alanlarında eğitim zamanlı ve okul düzeyinde yapılabilecek çalışmalara ilişkin çok yönlü bir müdahale yaklaşımı ve geliştirilmesi, dolayısıyla bundan sonra yapılacak benzer çalışmaların bir adım ileriden başlamasında olanak sağlanmıştır. Aynı zamanda kamu, okullar, akademi ve sivil toplum arasında diyalog zemini yaratan bu ve benzer deneyimlerin, Türkiye’de son yıllarda kayna tırma alanındaki çabaları tamamlayıcı bir rolü olacaktır.

ek: etki değerlendirme çalışması veri toplama ve analizi süreci

araştırma modeli

"Bu araştırma deneysel araştırma modeli ile gerçekleştirilmiştir. (...) Bu araştırmada deneme öncesi modellerden; tek grup öntest - sontest modeli tercih edilmiştir. Araştırmada ön ölçüm-son ölçüm deney gruplu ön deneme modeli kullanılmıştır. (...) Araştırmada uygulanan ön ölçüm-son ölçüm deney gruplu ön deneme modelinde, deney grubu üzerinde etkisi incelenen bağımsız değişken "kaynaştırma projesi" yaklaşımıdır. Bağımlı değişken olarak; Kaynaştırma Bilgi Testi, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Normal Öğrenci Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Normal Öğrenci Veli Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Kaynaştırma Öğrencisi Veli Tutum Ölçeği, Öğrenci Değerlendirme Ölçeklerinden elde edilen genel ve alt boyut puanları alınmıştır." (s. 8)

çalışma grubu

"Araştırmanın çalışma grubunu, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili, Ümraniye, Üsküdar ve Şişli İlçesindeki bünyesinde kaynaştırma öğrencisi bulunan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler, normal ve kaynaştırma öğrencileri ve velileri oluşturmuştur. (...) Ön test uygulamalarında çalışma grubunda 105 öğretmen, 139 normal [gelişim gösteren öğrenci], 37 kaynaştırma öğrencisi, 96 normal [gelişim gösteren öğrenci] öğrenci velisi, 28 kaynaştırma öğrenci velisi yer almıştır." (s. 9-10)

veri toplama araçları

"Araştırmada veri toplamak üzere; altı ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; Öğretmen Kaynaştırma Eğitimi Bilgi Testi, Kaynaştırma Eğitimi Öğretmen Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimi Normal Öğrenci Tutum Ölçeği, Öğrenci Değerlendirme Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimi Normal Öğrenci Velisi Tutum Ölçeği ve Kaynaştırma Eğitimi Kaynaştırma Öğrenci Velisi Tutum Ölçeği'dir." (s. 10)

verilerin toplanması

"Projenin başlangıcında öğretmenlere verilen seminerin ilk gününde öğretmenlere kaynaştırma eğitimine ilişkin tutum ölçeği DBE uzmanları tarafından; amaçları açıklanarak ön test olarak uygulanmıştır. Kaynaştırma Eğitimi Projesi kapsamında projenin başlangıcında öğretmenlere verilen seminerin etkililiğini saptamak üzere hazırlanan bilgi testi; seminerin son gününde Davranış Bilimleri Enstitüsü uzmanları tarafından öğretmenlere uygulanmıştır. 2010-2011 öğretim yılının ilk ayında kaynaştırma projesi kapsamındaki okullardaki normal [gelişim gösteren] öğrencilere tutum ölçeği yine ön test olarak uygulanmıştır. Kaynaştırma öğrencilerinin proje öncesi ve sonrası genel gelişimlerini saptamak üzere, her bir kaynaştırma öğrencisi için sınıf öğretmenlerine birer tane öğrenci değerlendirme formu dağıtılmıştır. Öğretmenler bu formları, öğrencilerin gelişim özelliklerini gözlemleyerek doldurmuşlardır.

DBE uzmanları tarafından öğretmenlere öğrenci değerlendirme ölçeğinin objektif puanlanabilmesi için bire bir danışmanlık verilmiştir. Veli Tutum Ölçekleri, hazırlanan etkinlikler doğrultusunda okullara davet edilen velilere yine DBE uzmanları tarafından uygulanmıştır. Deneysel araştırma kapsamında kullanılan tüm ölçekler; proje bitiminde, ilgili araştırma gruplarına son test olarak tekrar uygulanmıştır.” (s. 13-14)

verilerin analizi ve yorumlanması

“Deneysel araştırma deseni gereği, uygulama sonrası son ölçümler yapıldıktan sonra, uygulama etkililiğini saptamak üzere gerekli istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Deney gruplarının ayrı ayrı ön-son test sonuçlarının karşılaştırılmasında ilişkili grup “t” testi işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın deneysel araştırma modelinde olması nedeniyle tüm sonuçlar tek yönlü olarak sınanmış ve anlamlılık düzeyi en az ,05 olarak alınmıştır. Ayrıca ,01 ve ,001 düzeyinde anlamlı sonuç veren durumlar ise tablolarda gösterilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen veriler; SPSS paket program ile istatistiksel analize tabi tutulmuştur.” (s. 14)

kaynakça

- Alkçamete, G., Kı , A. ve Gürgür, H (2009). *Özel gereksinimli öğrenciler için kaynaştırma modeli geliştirme projesi*. Yayınlanmamış bilimsel ara tırma projesi raporu, Ankara Üniversitesi.
- Aydın, B ve ahin, R (2002). *Kaynaştırma programının uygulandığı okullardaki uygulamalarla özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin karşılaştırılması*. 11. Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Konya.
- Batu, S. (1998). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batu, S. (2000). Kayna tırma, destek hizmetler ve kayna tırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Batu, S. ve Kırcalı-ftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Baydık, B (1997). Özel eğitimde kayna tırma ve okul öncesi kurumların kayna tırmadaki önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 27-29.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N. ve Aslan, N. (1997). *İlk ve ortaokul öğretim kurumu öğretmenlerinin engellilere ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve görüşleri*. 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eski ehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., ve Aslan, N. (1998). Engelli ve engelsiz çocu u olan anne babaların engellilere ve entegrasyona yönelik dü ünceleri. *Destek*, 1(1), 25-33.
- DBE (Davranış Bilimleri Enstitüsü) (2011). *Kaynaştırma/bütünleştirmenin etkililiğini artırmak için politika ve uygulama önerileri projesi değerlendirme raporu*. Yayınlanmamış rapor, Davranış Bilimleri Enstitüsü.
- Diken, . H (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant zzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EARGED (Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Ara tırma ve Geli tirme Dairesi Başkanlığı) (2010). *İlköğretim okullarındaki kaynaştırma uygulamalarının değerlendirilmesi*. 17.11.2011. <http://earged.meb.gov.tr/arasayfa.php?g=62>
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011a). *Türkiye'de kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimin durumu*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011b). *Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimde dünyadan ve Türkiye'den iyi örnekler*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011c). *Eğitim İzleme Raporu 2010*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Eripek, S. (1984a). Normal sınıflarda eğitim engelli çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 48(8), 20-31.
- Eripek, S. (1984b). Normal sınıflarda ağır öğrenen çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 50(9), 34-36.
- Eripek, S. (1986). Engelli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi: Kayna tırma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 157-169.
- Gözün, Ö. ve Yıkın , N. (2004). *İlköğretim müfettişlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.

- Gül, . I. (2009). E itime eri im E itimde ayrımlık yasa ı ve fırsat e itli i. I. Tüzün (der.), *Eğitim hakkı ve eğitimde haklar: Uluslararası insan hakları belgeleri ışığında ulusal mevzuatın değerlendirilmesi içinde*, 17-99 İstanbul: E itim Reformu Giri imi.
- Gürgür, H ve Uzuner, Y. (2010). Kayna tırma sınıfında i birli i ile ö retim uygulamalarına bakı nın fenomenolojik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 10(1), 277-310
- Kargın, T., Acarlar, F. ve Sucuo lu, B. (2005). Ö retmen, yönetici ve anne babaların kayna tırma uygulamalarına ili kin görü lerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 55-76
- Kırcaali-ftar, G. (1997). Özel e itimde kayna tırma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 45-49
- Kırcaali-ftar, G. (1998). Kayna tırma ve destek hizmetleri. S. Eripek (der.), *Özel eğitim içinde*, 17-26 Eski ehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Küçükler, S. ve Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocu a sahip anne babaların özürü çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 13-19
- Milli E itim Bakanlı ı (2011). *Milli eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2010-2011*. 16.11.2011. http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf.
- Milli E itim Bakanlı ı Özel E itim Rehberlik ve Danı ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü (2011). *İstatistikler*. 05.04.2011. <http://orgm.meb.gov.tr/>.
- Metin, N. (1999). Engelli çocu a sahip ailelerin kayna tırma programlarına yakla ımı ve katılımı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 28-33
- Ölçme, Seçme ve Yerle tirme Merkezi (ÖSYM). *Yükseköğretim İstatistikleri*. 17.11.2011. <http://osym.gov.tr/belge/1-128/sureli-yayinlar.html>.
- Pınar-Sazak, E. ve Yıkın , A. (2004). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel E itim Kongresi'nde sunulmu bildiri, Bolu
- Sucuo lu, B. (2004). Türkiye'de kayna tırma uygulamaları: Yayınlar/ara tımlar (1980-2005). *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 15-23
- Sucuo lu, B. ve Kargın, T. (2008). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Temir, D. (2002). *Çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden ailelerin sorunları ve beklentileri*. Yayınlanmamı yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve E itim Vakfı (2011). *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Destek Modeli Kılavuzu*. İstanbul: Tohum Otizm Vakfı.
- Tüfekçio lu, Ü. (1997). itme engelli çocukların okul öncesi dönemde kayna tırma ortamında e itimleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 58-61.
- Tümöklü, A. (2000). Türk ve ngiliz ilkö retim ö retmenlerinin sınıf içi davranı yönetim stratejilerinin kar ıla tılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(23), 449-466
- Winter, E. ve O'Raw, P. (2010). *Literature review of the principles and practices relating to inclusive education for children with special needs*. 28.11.2011. http://www.ncse.ie/uploads/1/Inclusion_22_11_10.pdf.
- Ya aran, Ö. (2009). *Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli bireylerin sosyal kabullerini sağlamada kaynaştırmaya hazırlık etkinliklerinin etkisi*. Yayınlanmamı yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, E itim Bilimleri Enstitüsü.